

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ:

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У НОМЕРІ:

- СУСПІЛЬНА ДУМКА

∨ *Судова реформа у 2025 році*

- ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

∨ *Штучний інтелект
і система правосуддя України*

∨ *Закон про народовладдя*

№ 1 січень 2025

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:
ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ
№ 1 (128) 2025
(01 січня -31 січня)**

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Редакційна колегія:

Л. Дубровіна, член-кореспондент НАН України, генеральний директор НБУВ
(головний редактор);

Ю. Половинчак, керівник НЮБ (заступник головного редактора);
Н. Іванова, зав. аналітично-прогностичного відділу НЮБ;
В. Бондаренко, ст. наук. співроб. НЮБ

Заснований у 2014 році
Видається один раз на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання
можна ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ	3	ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	26
КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ	6	ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР	
<i>М. Комаровський, ХПГ: Національний день молитви в Україні – чи відповідає ініціатива Конституції України?</i>	11	<i>Мищенко І.</i>	
СУСПІЛЬНА ДУМКА		Основи справедливості.....	33
<i>Ф. Мороз, Lexinform: Суддівська ротація</i>	13	<i>Берназюк Я.</i>	
<i>Н. Мамченко, Судово-юридична газета: Створення Вищого адмінсуду, перевірка декларацій доброчесності суддів, зміни до КПК – очікувані реформи у 2025 році</i>	14	Штучний інтелект і система правосуддя України	35
<i>І. Новіков, Закон і Бізнес: Криза доброчесних</i>	17	<i>Лубінець Д.</i>	
<i>В. Конев, Дзеркало тижня: Суди під лупою. Як проблеми ВАКС відображають загальнонаціональні судові тренди</i>	19	Як Конституція гарантує ваше право на особистий прийом?	38
<i>А. Колеснікова, 24 канал: Західні війська в Україні у разі перемир'я: у Раді сказали, чи треба буде змінювати Конституцію</i>	21	<i>Хотинська-Нор О., Потапенко А., Свояк Д.</i>	
Український кризовий медіа-центр: Децентралізація на зв'язку: як статистичні дані можуть змінити життя громади	22	Основні новели Закону №4173-ІХ щодо вдосконалення ухвалення та проголошення судових рішень: коментарі членів авторського колективу законодавчих пропозицій.....	39
		<i>Отрош І.</i>	
		Недобросчесне затвердження показників доброчесності	45
		<i>Білозір Л.</i>	
		Закон про народовладдя: українці зможуть активніше впливати на життя своїх громад	50
		НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ	51

Вітаємо всіх українців з Днем Соборності!

Цей день символізує єдність земель України. Це одне з найважливіших свят нашої країни, яке підкреслює, що ми всі – це один народ і ніякі рубежі не зможуть нас розділити.

Бажаємо щасливого майбутнього, оптимізму, процвітання країни. Нехай українці завжди залишаються єдиними та непереможними.

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

24 січня 2025 року, відбувся правовий онлайн-практикум на тему «Цивільний кодекс у науковій доктрині та актах Конституційного Суду України», що його організували в межах Меморандуму про співпрацю між Конституційним Судом України та юридичним видавництвом «Право України».

Участь у заході взяли судді Конституційного Суду України Олег Первомайський та Галина Юровська, професор кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, член-кореспондент НАПрН України Інна Спасибо-Фатєєва.

Судді Конституційного Суду України у своїх виступах висвітлили ключові рішення Суду, що

стосуються тлумачення приписів Цивільного кодексу та їх відповідності Основному Закону України.

Зокрема, було зазначено про Рішення у справі за конституційним зверненням громадянина Запорожцева Олександра Семеновича про право на обов'язкову частку у спадщині повнолітніх непрацездатних дітей спадкодавця; Рішення у справі за конституційною скаргою Дерменжи Андрія Вікторовича щодо відповідності Конституції України положень частин першої та другої статті 23 Закону України «Про іпотеку»; Рішення у справі за конституційною скаргою ПАТ АКБ «ІНДУСТРІАЛБАНК» щодо конституційності положень частини

третьої статті 13 та частини третьої статті 16 Цивільного кодексу України; Рішення у справі за конституційною скаргою Бурми Кирила Андрійовича щодо конституційних гарантій прав фізичних осіб-підприємців та низку інших.

Професор кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Інна Спасибо-Фатєєва розповіла про ключові аспекти доктринального розуміння Цивільного кодексу, зокрема акцентувала увагу на історичній еволюції кодексу та сучасних викликах, зазначила про поділ права на приватне і публічне у контексті норм Цивільного кодексу (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/suddi-ksu-vzyaly-uchastu-praktykumi-cyvilnyu-kodeks-u-naukovy-doktryni-ta-aktah>). – 2025. – 24.01*).

20 січня, судді Конституційного Суду України Віктор Городовенко, Олександр Петришин, Олег Первомайський, Сергій Різник та Галина Юровська провели робочу зустріч із керівницею Департаменту імплементації прав людини, правосуддя та стандартів юридичної співпраці Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи Лілією Гретасдоттір.

Це перший візит пані Лілії Гретасдоттір до Конституційного Суду після призначення її на посаду, проте вона багато років опікується проектами в Україні.

Сторони висловили задоволення можливістю продовження діалогу та плідної співпраці з Радою Європи, зокрема в межах Проекту «Підтримка розвитку конституційної юстиції в Україні», яка за їх словами лише посилюватиметься та зміцнюватиметься.

Судді зазначили, що допомога РЄ та ЄС через проектну співпрацю сприяє розвитку конституційного правосуддя в Україні, впровадженню європейських стандартів та прискорює вступ України в ЄС.

«Конституційний Суд України високо цінує спільну діяльність з РЄ у межах проекту «Підтримка розвитку конституційної юстиції в Україні», «Партнерство заради добропорядного

врядування», Фаза III. «Успішність Проекту є очевидною. Завдяки ньому знаходимо нові форми співпраці для покращення роботи Конституційного Суду. Це сприяло обміну досвідом роботи з органом конституційного контролю держави-члена ЄС та вивченню нових підходів до розв'язання питань, що постають перед Конституційним Судом на шляху вступу України до ЄС», – наголосив суддя Олександр Петришин.

На завершення зустрічі сторони подякували за змістовну бесіду, висловили сподівання на продовження плідного співробітництва, зокрема у сфері конституційного правосуддя (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/vidbulasya-zustrich-suddiv-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny-z-predstavnyceyu-rady-yevropy>). – 2025. – 20.01*).

Президент України В. Зеленський підписав зміни до закону «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів щодо вдосконалення ухвалення та проголошення судових рішень. Про це повідомили у Верховній Раді, передає Укрінформ.

«Розгляд судових справ буде спрощено та пришвидшено. Президент України Володимир Зеленський підписав закон №4173-IX. (Документ гармонізує національне законодавство щодо правил судочинства із законодавством країн Європейського Союзу», – йдеться у повідомленні (*Укрінформ (<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3946246-zelenskij-pidpisav-zakon-so-mae-prostiti-robotu-sudiv.html>). – 2025. – 8.01*).

6 січня 2025 року Президент України підписав Закон №3703 щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування (законопроект №7283). Закон передбачає, що порядок ініціювання, проведення та застосування механізмів місцевої демократії регулюється органами місцевого самоврядування у статутах громад або окремих рішеннях місцевих рад. Закон набув чинності 8 січня 2025 року.

«Без сумніву, сьогоднішній день – це великий крок уперед для громадянського суспільства, української державності та демократії. Цей документ – більше, ніж просто

зміни в управлінні. Це запрошення для кожного громадянина стати активним учасником змін. Тепер громади отримують реальні важелі впливу на свої місцеві органи влади: місцеві ініціативи, громадські слухання; загальні збори, петиції та консультації, участь у формуванні та розподілі місцевого бюджету, обов'язкове звітування місцевих депутатів і голів перед виборцями. Цей Закон перетворює мешканців із глядачів на творців. Кожен, хто хоче змін, отримує інструменти для дій, новий рівень довіри до людей, їхньої відповідальності та бажання творити майбутнє», – прокоментувала Олена Шуляк, народна депутатка, голова Комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування.

Як повідомлялося, основними новелами законопроекту є:

- Встановлюється обов'язковість затвердження статутів територіальних громад (з 1 січня 2027 року);

- ВПО інтегруються в життя громад, де вони проживають;

- Деталізується порядок проведення загальних зборів, громадських слухань, громадського оцінювання, внесення місцевої ініціативи;

- Створюються механізми для залучення молоді до вирішення питань місцевого значення;

- Надається визначення терміну «житель»;

- Надається можливість жителям брати участь у плануванні та розподілі коштів місцевого бюджету;

- Визначається порядок участі жителів у публічних консультаціях, консультативно-

дорадчих органах при органах та посадових особах місцевого самоврядування;

- Деталізується процедура звітування голів громад та депутатів місцевих рад.

Підписаний сьогодні Закон має доповнити чинний з минулого року Закон №3590 щодо забезпечення прозорості місцевого самоврядування, який суттєво розширив норми про відкритість місцевих рад і виконавчих органів громад (*Децентралізація (<https://decentralization.ua/news/19100>). – 2025. – 6.01*).

Вища рада правосуддя та Могиллянська Школа Журналістики об'єднали зусилля для створення серії відеосюжетів про реформу судової системи України.

У першому сюжеті:

- оновлення Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та їх ключова роль у формуванні добросовісного та професійного суддівського корпусу;

- вдосконалення процедури відбору суддів до Конституційного Суду України.

Ці зміни – фундаментальний крок до побудови прозорої та справедливої судової системи.

Цей проєкт реалізується за підтримки Програма USAID «Справедливість для всіх» – USAID Justice for All Activity та Проєкт «Трансформація комунікацій»).

Дивіться, підтримуйте, поширюйте! <https://youtu.be/ts4rMAkvtTM>

Разом ми будемо справедливу судову систему (*Судова влада України (<https://court.gov.ua/press/news/1739669/>). – 2025. – 20.01*).

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ

Другий сенат Конституційного Суду України (далі – Суд) 21 січня 2025 року на пленарному засіданні розглянув справу за конституційною скаргою Товариства з обмеженою відповідальністю «Геомакс-Ресурс» та ухвалив Рішення № 3-р(П)/2025.

Товариство з обмеженою відповідальністю «Геомакс-Ресурс» (далі – Товариство) звернулося до Суду із конституційною скаргою щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого припису абзацу другого підпункту 14.1.212 пункту 14.1 статті 14 Податкового кодексу України (далі – Кодекс) в редакції Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28 грудня 2014 року № 71–VIII (далі – Закон № 71), а саме «товарів, зазначених у підпункті 215.3.4 пункту 215.3 статті 215 цього Кодексу» (далі – оспорюваний припис Кодексу в редакції Закону № 71).

На обґрунтування неконституційності оспорюваного припису Кодексу в редакції Закону № 71 Товариство серед іншого зазначило, що зміна (доповнення) всіх обов'язкових елементів акцизного податку, визначених оспорюваним приписом в редакції Закону № 71, була прийнята менше ніж за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, з якого запроваджено такі правила та ставки, що є порушенням принципу стабільності податкового законодавства.

Суд установив, що оспорюваний припис Кодексу в редакції Закону № 71 втратив чинність, але продовжує застосовуватись до правовідносин, що виникли під час його чинності.

У Рішенні вказано, що в разі якщо законодавче регулювання запроваджує нові вимоги, що погіршуватимуть правове становище певного кола осіб, законодавець повинен передбачити достатній перехідний період (розумний часовий проміжок) із моменту опублікування закону до набрання ним чинності (початку його застосування), протягом якого заінтересовані

особи мали б можливість підготуватися до виконання нових вимог.

Суд зазначив, що Товариство, не могло мати достатньо часу для пристосування до змін у системі правовідносин, спричинених ухваленням Закону № 71, що призвело до порушення його законних очікувань та недотримання принципу юридичної визначеності.

Крім цього, Суд констатував, що перехідного періоду між опублікуванням Закону № 71 (31 грудня 2014 року) та набранням Законом № 71 чинності (1 січня 2025 року), менш ніж 1 день було недостатньо для того, щоб відповідні суб'єкти господарювання (зокрема, Товариство) змогли адаптуватися до законодавчих новел, вчасно змінити правила фінансового та податкового обліку своєї діяльності, скорегувати інші свої дії для належного виконання нового податкового зобов'язання.

З огляду на викладене, Суд дійшов висновку, що оспорюваний припис Кодексу в редакції Закону № 71 не відповідає Конституції України (є неконституційним).

Суддя-доповідач у справі – Галина Юровська. Текст Рішення буде оприлюднено на офіційному вебсайті Суду (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/sud-uhvalyv-rishennya-u-spravi-za-konstytuciynoyu-skargoyu-geomaks-resurs>).* – 2025. – 21.01).

Другий сенат Конституційного Суду України (далі – Суд) 20 січня 2025 року на пленарному засіданні розглянув справу за конституційною скаргою Конторського Петра Федоровича щодо відповідності Конституції України підпункту 7 пункту 1 частини другої статті 4, частини першої статті 8 Закону України «Про судовий збір» від 8 липня 2011 року № 3674–VI (далі – Закон).

Відповідно до підпункту 7 пункту 1 частини другої статті 4 Закону ставка судового збору за подання до суду касаційної скарги на рішення суду, заяви про приєднання до касаційної скарги на рішення суду встановлюється у розмірі 200 відсотків ставки, що підлягала сплаті при

поданні позовної заяви, іншої заяви і скарги в розмірі оспорюваної суми.

Згідно з частиною першою статті 8 Закону, враховуючи майновий стан сторони, суд може своєю ухвалою за її клопотанням відстрочити або розстрочити сплату судового збору на певний строк, але не довше ніж до ухвалення судового рішення у справі за наявності умов, визначених у цій статті.

Заявник вважає, що внаслідок застосування в остаточному судовому рішенні у його справі оспорюваного припису порушено його право на судовий захист за ознакою незадовільного майнового стану (через свою фінансову неспроможність сплатити судовий збір за подання касаційної скарги у розмірі, визначеному судом на підставі підпункту 7 пункту 1 частини другої статті 4 Закону).

Також у своїй конституційній скарзі Петро Конторський стверджував, що «конструкція частини 1 статті 8 Закону, за якою «суд, враховуючи майновий стан сторони, може...», визначає, що питання звільнення, зменшення розміру, відстрочення чи розстрочення сплати судового збору осіб, які не зазначені в статті 5, або у справах із предметом спору, не охопленим статтею 5, є правом, а не обов'язком суду навіть за наявності однієї з умов для такого звільнення, зменшення розміру, відстрочення чи розстрочення».

Суд виходить із того, що згідно з приписами Основного Закону України, юридичними позиціями Суду, що є співвідносними з приписами Конвенції та практикою Європейського суду з прав людини, право на судовий захист, зокрема в аспекті доступу до суду касаційної інстанції, не є абсолютним.

Сплата судового збору як одна з вимог доступу до суду не суперечить суті права на судовий захист, гарантованого частиною першою статті 55 Основного Закону України. Приписами закону може бути встановлений обов'язок зі сплати судового збору. Тому Суд вказав, що оспорюваний припис є чітким і зрозумілим та відповідає вимозі юридичної визначеності, а мета встановлення цим приписом ставки судового збору за подання касаційної скарги є правомірною.

При цьому в Рішенні Суд вказав, що в державі, керованій правовладдям, реалізація права на доступ до суду має залежати насамперед від суті спору та інших значущих обставин, що пов'язані з питаннями права у цій справі, й не має залежати першочергово або винятково від фінансових можливостей сторони юридичного спору.

Саме в законі має бути встановлений порядок визначення ставки судового збору, розмір якої забезпечить досягнення в конкретній цивільній справі справедливого балансу між публічним інтересом в отриманні судового збору для фінансування здійснення правосуддя та приватним – у сплаті домірного розміру судового збору.

Зважаючи на роль, місце та повноваження Верховного Суду як суду касаційної інстанції в цивільних справах, законодавець має встановити законом порядок визначення ставки судового збору, на підставі якого встановлюється домірний розмір судового збору за подання касаційної скарги стороною цивільної справи.

У разі якщо на підставі закону буде встановлено нерозумно високий розмір судового збору за подання стороною цивільної справи касаційної скарги, можливість реалізації права на касаційне оскарження рішення суду, гарантованого приписами частини першої статті 55, пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України, буде теоретичною та ілюзорною.

Суб'єкт права на конституційну скаргу за подання до суду касаційної скарги мав сплатити судовий збір, що становив велику частину його річного доходу та значну частку розміру прожиткового мінімуму, визначеного законом, що унеможливило для нього реалізацію в його цивільній справі права, гарантованого частиною першою статті 55, пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України.

Ураховуючи наведене, Суд вважає, що окремий припис підпункту 7 пункту 1 частини другої статті 4 Закону не відповідає принципу домірності, оскільки обмежує доступ особи до Верховного Суду як суду касаційної інстанції у цивільних справах виняткового з фінансового міркування.

З огляду на наведене Конституційний Суд України висновок, що окремий припис підпункту 7 пункту 1 частини другої статті 4 Закону суперечить частині другій статті 3, частині першій статті 8, частині першій статті 55, пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України.

Досліджуючи на відповідність Конституції України (конституційність) частину першу статті 8 Закону Суд виходить із того, що саме в законі має бути встановлений порядок визначення ставки судового збору, розмір якої забезпечить досягнення в конкретній цивільній справі справедливого балансу між публічним інтересом – отримання судового збору для фінансування здійснення правосуддя та приватним – у сплаті домірного розміру судового збору (пункт 14 частини першої статті 92 Основного Закону України).

Водночас надання суду на підставі частини першої статті 8 Закону дискреційного повноваження з відстрочення або розстрочення сплати стороною судового збору на певний строк з огляду на її майновий стан має правомірну мету – забезпечення доступу до суду та є додатковим засобом підтримувальної дії (affirmative action) держави в ділянці реалізації прав на судовий захист для осіб, які перебувають у складному майновому становищі.

На підставі частини першої статті 8 Закону, суд має власне та незалежне від законодавця дискреційне повноваження з відстрочення або розстрочення сплати стороною судового збору на певний строк з огляду на її майновий стан. Це повноваження може бути реалізоване лише з урахуванням конкретних обставин цивільної справи, передусім майнового становища сторони.

Застосування судом такого повноваження забезпечує реалізацію норм-принципів, сформульованих у частині другій статті 3 та частині першій статті 8 Конституції України, які зобов'язують державу гарантувати та забезпечувати права і свободи людини у спосіб та в межах, визначених Конституцією і законами України, та можливість здійснення конституційного права, гарантованого частиною першою статті 55, пунктом 8 частини другої статті 129 Конституції України.

Ураховуючи наведене, Конституційний Суд України висновок, що частина перша статті 8 Закону не суперечить частині першій статті 3, частині першій статті 8, частині першій статті 55, пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України.

Окремий припис підпункту 7 пункту 1 частини другої статті 4 Закону, визнаний неконституційним, утрачає чинність через шість місяців із дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

Суддя-доповідач у справі Олег Первомайський.

Текст Рішення буде оприлюднений на офіційному вебсайті Суду (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України* (<https://csu.gov.ua/novyna/sud-vyznav-nekonstytuciynum-okremuyu-prypys-zakonu-ukrayiny-pro-sudovuyu-zbir-yakyy-obmezhuje>)). – 2025. – 20.01).

Перший сенат 15 січня 2025 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглядав справу за конституційною скаргою Карася Сергія Анатолійовича.

Як зазначила суддя-доповідач у справі Ольга Совгіря, заявник звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на конституційність пункт 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 6 грудня 2016 року № 1774–VIII зі змінами (далі – Закон № 1774).

Оспорюваними положеннями Закону № 1774 встановлено, що мінімальну заробітну плату після набрання чинності цим Законом не застосовують як розрахункову величину для визначення посадових окладів та заробітної плати працівників та інших виплат, крім розрахунку щорічного обсягу фінансування статутної діяльності політичних партій; до внесення змін до законів України щодо незастосування мінімальної заробітної плати як розрахункової величини її застосовують у розмірі прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 1 січня календарного року, з 1 січня 2017 року.

Заявник стверджує, що внаслідок застосування судами України пункту 3 розділу

II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1774 фактично зменшено розмір підвищення до пенсії порівняно з раніше встановленими виплатами, передбаченими статтею 39 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року № 796–XII зі змінами.

На його переконання, оспорювані положення Закону № 1774 звужують зміст та обсяг його прав, унаслідок чого порушено право власності, гарантоване частинами першою, четвертою статті 41 Конституції України.

Суддя-доповідач також повідомила, що на розгляді Першого сенату перебуває низка справ за конституційними скаргами громадян України стосовно того самого питання.

У цій справі Суд перейшов до закритої частини пленарного засідання для ухвалення рішення (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/zastosuvannya-prozhytkovogo-minimumu-yak-rozrahunkovoyi-velychny-dlya-obchyslennya-vyplat>). – 2025. – 15.01*).

Другий сенат Конституційного Суду України (далі – Суд) 15 січня 2025 року на пленарному засіданні розглянув справу та ухвалив Рішення № 1-р(II)/2025 за конституційною скаргою Боярова Артура Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу першого частини п'ятої статті 380 Митного кодексу України (далі – Кодекс).

Виходячи з правомірної мети оспорюваного припису Кодексу та дослідження пропорційності обраного законодавцем засобу, Суд дійшов висновку, що абзац перший частини п'ятої статті 380 Кодексу є конституційним.

Суддя-доповідач у справі – суддя КСУ Василь Лемак.

Бояров А.В. у вересні 2020 року звернувся до суду з адміністративним позовом до Волинської митниці Державної митної служби України (далі – Митниця), у якому просив визнати протиправною бездіяльність Митниці щодо ненадання йому як особі-нерезиденту дозволу на передачу права використання

митного режиму тимчасового ввезення щодо транспортного засобу особистого користування від іншої особи-нерезидента, зобов'язати Митницю надати йому дозвіл на передачу права використання митного режиму тимчасового ввезення стосовно транспортного засобу особистого користування від іншої особи-нерезидента в порядку частин першої, другої статті 380 Кодексу. Рішеннями судів у задоволенні позову було відмовлено.

Тоді заявник звернувся до Суду із конституційною скаргою вважаючи, що абзац перший частини п'ятої статті 380 Кодексу не відповідає частині першій статті 41, частині першій статті 57 Конституції України, оскільки «внаслідок існування даної норми та відсутності її якості» його позбавлено можливості користуватися ввезеним на митну територію України транспортним засобом, який належить йому на праві власності.

Досліджуючи порушені в конституційній скарзі питання, Суд виходить із того, що застосовними у цій справі є встановлені Конституцією України принципи верховенства права (правовладдя) (частина перша статті 8), поваги до прав і свобод людини (стаття 3), зокрема щодо непорушності права власності (частини перша, четверта статті 41).

Розглядаючи питання допустимих меж обмеження права власності, гарантованого Конституцією України, Суд в попередніх рішеннях вказував, що «право власності не є абсолютним, тобто може бути обмежене, однак втручання у це право може здійснюватися лише на підставі закону з дотриманням принципу юридичної визначеності та принципу пропорційності, який вимагає досягнення розумного співвідношення між інтересами особи та суспільства. При обмеженні права власності в інтересах суспільства пропорційними можуть вважатися такі заходи, які є менш обтяжливими для прав і свобод приватних осіб з-поміж усіх доступних для застосування заходів».

У Рішенні йдеться, що оспорюваним приписом Кодексу встановлено особливості тимчасового ввезення громадянами транспортних засобів особистого користування,

а саме визначено, що тимчасово ввезені транспортні засоби особистого користування можуть використовуватися на митній території України лише громадянами, які ввезли зазначені транспортні засоби в Україну, для їхніх особистих потреб.

Конституційний Суд України констатує, що оспорюваний припис Кодексу як нормативна конструкція унеможлиблює (забороняє) передачу громадянами права використання на митній території України тимчасово ввезених транспортних засобів особистого користування іншим особам (як громадянам-резидентам, так і громадянам-нерезидентам), за винятком тих транспортних засобів особистого користування, які згідно з УКТ ЗЕД класифікуються за товарною позицією 8903 (яхти та інші плавучі засоби для дозвілля або спорту; гребні човни та каное).

Досліджуючи пропорційність обраного законодавцем засобу втручання у право власності, Суд дійшов висновку, що обмеження у спосіб заборони передачі іншим особам права використання на митній території України тимчасово ввезеного транспортного засобу особистого користування не порушує сутності права власності, оскільки хоч і накладає певні обмеження щодо його реалізації в аспекті користування, однак не передбачає застосування забороненого Конституцією України протиправного позбавлення права власності (частина четверта статті 41).

У Рішенні Суду зазначено, що оспорюваний припис Кодексу відповідає вимогам «якості закону» в аспектах доступності, точності і передбачуваності та дозволяє уникнути свавілля. Зазначене дає можливість особі, за потреби після юридичної консультації, чітко зрозуміти зміст законодавчої вимоги, зокрема передбачити наслідки, пов'язані з відповідною поведінкою особи.

Суд вказав, що мета зазначеного законодавчого засобу конституційно виправдана – це захист економічного суверенітету України в аспекті митних інтересів держави та прагнення держави до збалансованості бюджету України (частина третя статті 95). Оспорюваний припис Кодексу як законодавчий

засіб є сумісним із зобов'язаннями, які Україна взяла на себе за міжнародними договорами, зокрема Стамбульською конвенцією.

У Рішенні зазначено, що законодавець використав найменш обтяжливий засіб втручання у здійснення громадянами своїх прав на володіння, користування та розпорядження своїм майном. Таке законодавче втручання у право власності має тимчасовий характер, оскільки обмежує право передачі тимчасово ввезеного транспортного засобу особистого користування для використання іншими особами тільки упродовж часу перебування такого транспортного засобу на митній території України.

Крім того, законодавець не встановив юридичної відповідальності за передачу транспортного засобу особистого користування, тимчасово ввезеного на митну територію України, у володіння, користування або розпорядження особі, яка безпосередньо не ввозила такого транспортного засобу на митну територію України у разі, якщо в транспортному засобі перебуває особа, яка ввезла транспортний засіб особистого користування на митну територію України.

З огляду на наведене Суд дійшов висновку, що абзац перший частини п'ятої статті 380 Кодексу є пропорційним та виправданим законодавчим засобом втручання в право власності, гарантоване статтею 41 Конституції України, а отже, не суперечить статті 8, частинам першій, четвертій статті 41, частині першій статті 57 Конституції України (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://csu.gov.ua/novyna/sud-uhvalyv-rishennya-u-spravi-shchodo-zahystu-mytnyh-interesiv-ukrayiny-abzac-pershyy>). – 2025. – 16.01*).

Конституція як норма прямої дії та інші питання соціального захисту – огляд КАС

На будь-якій стадії судового процесу у випадку, якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції, він не застосовує їх, зокрема й до правовідносин, які виникли до ухвалення рішення КС, яким положення закону визнані неконституційними,

Такий висновок зробила судова палата з розгляду справ щодо захисту соціальних прав Касаційного адміністративного суду, переглядаючи справу №240/19209/21, інформує «Закон і Бізнес».

У цій справі позивач оскаржив рішення комісії Міноборони з розгляду питань, пов'язаних із призначенням і виплатою одноразової грошової допомоги та компенсаційних сум.

Суди попередніх інстанцій дійшли висновку, що позивач не має права на отримання одноразової грошової допомоги у більшому розмірі.

КАС вирішувалося, зокрема питання щодо застосування положень ч.4 ст.7 КАС до положень п.4 ст.163 закону «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та їх сімей» № 2011-ХІІ, які за рішенням КС від 6.04.2022 №1-р(ІІ)/2022 визнано неконституційними, до правовідносин, які виникли до ухвалення цього рішення.

Суд касаційної інстанції зауважив, що суди мають застосовувати процесуальний механізм, передбачений ч.4 ст.7 КАС, зокрема й у випадку, коли Конституційним Судом сформульовано юридичну позицію щодо положення закону, яке підлягало застосуванню на час виникнення відповідних правовідносин.

Тому встановлені п.4 ст.163 закону №2011-ХІІ обмеження щодо виплати одноразової грошової допомоги в більшому розмірі за умови встановлення вищої групи інвалідності (або більшого відсотка втрати працездатності)

лише протягом двох років суперечать Конституції, а тому для вирішення цього спору підлягає застосуванню ч.1 ст.46 Конституції у взаємозв'язку з ч.5 ст.17 як норми прямої дії з урахуванням юридичної позиції КС, сформульованої у рішенні №1-р(ІІ)/2022.

Крім цієї справи в огляд практики КАС за грудень 2024 року включені низка інших. Зокрема щодо:

- наявності в поліцейських календарної вислуги років як умови для призначення пенсії за вислугу років відповідно до закону «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»;

- застосування ст.54 закону «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» з урахуванням рішення КС від 7.04.2021 №1-р(ІІ)/2021 під час нарахування пенсії;

- суми додаткової винагороди, яка включається в довідку військовослужбовця про розміри щомісячних додаткових видів грошового забезпечення (надбавок, доплат, підвищень) та премії для обчислення пенсії;

- виплати середнього заробітку за час затримки розрахунку при звільненні працівника в правовідносинах, урегульованих нормами ст.117 КЗпП в редакції від 1.07.2022;

- умов виплати одноразової грошової допомоги при звільненні з військової служби (*Закон і Бізнес* (<https://zib.com.ua/ua/165106.html>). – 2025. – 17.01).

М. Комаровський, ХПГ: Національний день молитви в Україні – чи відповідає ініціатива Конституції України?

Депутати хочуть запровадити Національний День молитви в Україні. Чи можливо це у світській державі? Відповідає юрист ХПГ.

Минулого тижня група народних депутатів Верховної Ради зареєструвала проєкт Постанови про встановлення Національного дня молитви в Україні. Ним передбачено чотири положення:

- встановити в Україні Національний день молитви, який відзначати щорічно 24 лютого;

- Верховній Раді України у Національний день молитви забезпечувати проведення засідання Верховної Ради України, яке починати виконанням духовного гімну України «Боже великий, єдиний»;

- Кабінету Міністрів України у тримісячний строк з дня Постанови розробити із залученням представників Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій та затвердити комплексний план заходів з відзначення на державному рівні Національного дня молитви;

- обласним, Київській міській державним адміністраціям забезпечувати підготовку та здійснення комплексу заходів щодо відзначення Національного дня молитви.

Варто звернути увагу, що у тексті Постанови акцентується увага саме на християнському віросповіданні (наводимо уривок з документа): «З метою сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, піднесення морально-патріотичного духу, спираючись на тисячолітню історію та культуру українського народу та його державності з християнським світоглядом ...»

Зазначимо, що ще у грудні минулого року був поданий законопроект, який містив аналогічні положення, однак ще й додатково пропонувалось внести зміни в Кодекс законів про працю України. Втім, його не було розглянуто, зокрема й через критичний висновок головного науково-експертного управління Верховної Ради України.

Чи відповідає Постанова чинному законодавству України?

В першу чергу звернемося до положень Конституції України, а саме до статті 35. У ній вказано, що кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Важливо наголосити на частині 3 статті 35, де вказано, що церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова.

Звертаючись до висновку головного науково-експертного управління Верховної

Ради України, який було надано до законопроекту у грудні, відзначимо, що стаття 35 Конституції встановлює засади регулювання взаємовідносин таких специфічних громадських об'єднань, як церква, інші релігійні організації, з одного боку, та держава – з другого. Тобто проголошено загальний принцип таких відносин – відокремленість (роздільність, «окремішність») церкви й держави. З цього випливає ряд висновків. Зокрема, Україна є світською державою, що свідчить про те, що держава має бути нейтральною, безсторонньою щодо будь-яких різновидів віри – як релігійних, так і нерелігійних. Держава не повинна надавати матеріальної підтримки або в іншій формі активно виявляти свою прихильність до будь-яких релігійних організацій, а також до організацій атеїстичного спрямування (зважаючи, зокрема, на те, що платниками державних податків є як громадяни найрізноманітніших конфесій, так і атеїсти).

З огляду на це, виникає питання щодо коректності встановлення на рівні закону нормативного припису щодо обов'язкового виконання молитви (фактично проведення певного релігійного обряду) на всій території України для всіх громадян та осіб без громадянства, які можуть належати до різних конфесій або іншого віросповідання.

Таким чином, навіть попри намагання врегулювати встановлення Національного дня молитви Постановою Верховної Ради України, її положення так само можна назвати такими, що не відповідатимуть статті 35 Конституції України (*Інформаційний портал харківської правозахисної групи (<https://khp.org/1608814348>). – 2025. – 22.01*).

СУСПІЛЬНА ДУМКА

Ф. Мороз, Lexinform: Суддівська ротація

Стартували співбесіди кандидатів на посади суддів Конституційного суду за квотами парламенту та Президента України.

В Україні 14 січня стартували співбесіди із кандидатами на посади суддів Конституційного суду за квотами парламенту та Президента, які тривали до 22 січня та трансливалися онлайн.

Уже більше року відбір суддів КСУ проводиться за новими правилами, які змінилися в 2022–2023 роках на виконання однієї із семи вимог Єврокомісії для вступу до Євросоюзу.

...Як зазначили в Лабораторії законодавчих ініціатив, п'ятеро конкурсантів беруть участь в обох конкурсах, зокрема, це науковець Юрій Барабаш, співробітник ОБСЄ і наш автор Олександр Водянніков, суддя Роман Голобутовський, адвокат Владислав Іващенко та працівниця Державної судової адміністрації Тетяна Опанасюк. Із ними проведуть одну співбесіду. Кандидати, які на цьому етапі отримають оцінку «відповідає», потраплять до наступного етапу конкурсного відбору – оцінювання рівня компетентності.

Зазначимо, що в листопаді 2024 року виповнився рік з початку роботи Дорадчої групи експертів, яка оцінює моральні якості та рівень професійної компетентності усіх кандидатів на посади суддів Конституційного суду. Упродовж цього періоду їй вдалося відібрати шість кандидатів, які відповідали всім критеріям, встановленим законом. Двоє з них згодом були призначені суддями КСУ – науковець Сергій Різник і суддя Верховного суду Алла Олійник.

На початку грудня минулого року та ж Дорадча група експертів визнала трьох кандидатів такими, що не відповідають рівню компетентності у сфері права для відбору на посаду судді Конституційного суду за квотою з'їзду суддів України. І рекомендувала Раді суддів оголосити повторний конкурс на цю посаду, що й було зроблено 9 грудня 2024 року. Прийом документів тривав до 9 січня. Далі будуть нові співбесіди з претендентами. Такий поспіх спричинений тим, що як зазначала експертка з судової реформи Каріна Асланян у матеріалі для ZN.UA «Конкурс до Конституційного суду України: (не)засвоєні уроки», 27 січня в трьох суддів КСУ – Віктора Колісника (квота президента), Віктора Кривенка (квота з'їзду суддів) і Володимира Мойсика (квота Президента) – закінчується дев'ятирічний строк повноважень. Таким чином, починаючи з кінця січня 2025 року склад Конституційного суду становитиме лише 11 суддів. Цього недостатньо для повноважності Великої палати КСУ, яка розглядає конституційні подання та конституційні звернення. Другий Сенат суду також втратить свою повноважність, оскільки в його складі залишаться лише п'ятеро суддів.

Фактично це означає, що Конституційний суд України зможе працювати лише в складі колегій суддів і першого Сенату та розглядати окремі конституційні скарги, що перебувають у провадженні суддів саме цього Сенату. Таким чином з 27 січня вакантними стануть сім посад суддів КСУ: по дві посади від ВРУ та з'їзду суддів і три – за квотою Президента України (*Lexinform (<https://lexinform.com.ua/v-ukraini/suddivska-rotatsiya/>). – 2025. – 17.01*).

Н. Мамченко, Судово-юридична газета: Створення Вищого адмінсуду, перевірка декларацій добročесності суддів, зміни до КПК – очікувані реформи у 2025 році

У 2025 році Україна повинна буде продовжувати судову реформу, оскільки вона передбачена в рамках зобов'язань на шляху вступу до ЄС.

Як відомо, раніше Європейська комісія оприлюднила загальні висновки щодо прогресу України на шляху до ЄС та детальний 100-сторінковий документ, в яких нашої державі встановлено конкретні завдання на цьому шляху. Одним з базових етапів для відкриття переговорів з ЄС є успішне виконання рекомендацій у сфері судової реформи.

Єврокомісія вказує, що у 2025 році Україна повинна, зокрема:

- продовжувати заповнювати вакансії суддів на основі вдосконаленого законодавства;

- створити новий суд для розгляду адміністративних справ за участю національних державних органів за прозорою та заснованою на заслугах процедурою відбору суддів із залученням незалежних експертів (йдеться про Вищий суд з публічно-правових спорів, раніше про нього детально розповіла у інтерв'ю «Судово-юридичній газеті» заступник керівника Офісу Президента Ірина Мудра);

- продовжити проведення кваліфікаційного оцінювання (перевірки) суддів у встановленому порядку та із залученням ГРД;

- почати і продовжити розгляд старих дисциплінарних проваджень (скарг) із залученням Служби дисциплінарних інспекторів та на підставі критеріїв пріоритетності, затверджених ВРП;

- прийняти законодавство щодо вдосконалення декларацій добročесності суддів та процедури їх перевірки;

- прийняти закон про примусове виконання судових рішень щодо грошових та негрошових зобов'язань та подальшу цифровізацію виконавчого провадження;

- запустити систему збору даних для виконання судових рішень;

- ухвалити та розпочати реалізацію дорожньої карти модернізації ІТ у судовій системі за результатами аудиту;

- продовжити заповнення вакансій суддів у Конституційному Суді;

- вдосконалити законодавчу базу для розслідування та розгляду кримінальних справ, зокрема щодо корупції на високому рівні, включно з переглядом існуючих строків досудового розслідування та вилучення положень у Кримінальному процесуальному кодексі щодо автоматичного закриття справ;

- вжити дієвих заходів щодо усунення корупційних ризиків у Верховному Суді.

Також йдеться про необхідність затвердження Вищою радою правосуддя єдиних критеріїв оцінки добročесності суддів і «зміцнення інституційної спроможності ВРП, ВККС та ГРД з огляду на їхнє велике навантаження».

У розділі, присвяченому боротьбі з корупцією, також відзначається, що Україна повинна:

- збільшити кількість суддів Вищого антикорупційного суду (ВАКС) та збільшити кількість адміністративного персоналу;

- терміново завершити розгортання та повне оперативне використання електронної системи управління справами для антикорупційних органів та ВАКС;

- забезпечити ВАКС відповідне постійне приміщення.

Також Єврокомісія детально розкриває свої рекомендації в розділі щодо стану справ у судовій владі. Йдеться про те, що Україна повинна:

- 1) розробити новий середньостроковий стратегічний документ для системи правосуддя. Він має охоплювати оптимізацію мережі судів, систему управління судами, консолідацію Верховного Суду та вдосконалення процедури відбору його суддів, модернізацію процесуальних кодексів, виконання судових

рішень, альтернативне вирішення спорів, цифровізацію та реформи адвокатури, юридичної освіти і системи підготовки суддів.

Нагадаємо, як раніше розповіла в інтерв'ю «Судово-юридичній газеті» заступниця керівника Офісу Президента Ірина Мудра, всі ці питання будуть розкриті у Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства до 2029 року.

2) Україна повинна заповнити вакансії у ВРП за квотою Президента і за квотою з'їзду адвокатів.

3) ВККС має систематично забезпечувати прозорість та адекватну аргументацію у прийнятті рішень, а ВККС та ГРД мають і надалі вдосконалювати свою співпрацю.

4) Враховуючи широкий обсяг роботи та високе навантаження, потенціал ВККС та ВРП слід посилити, а їхні секретаріати – в подальшому реформувати.

5) Констатовано, що кваліфікаційне оцінювання суддів «затримувалося через обмежені можливості ВККС, ГРД, Національного агентства із запобігання корупції (НАЗК) та Національного антикорупційного бюро України (НАБУ)».

«У той час, як НАБУ та НАЗК мають посилити аналітичну підтримку ВККС, остання має також розвивати автономні можливості, наприклад для перевірки правових знань і проведення надійних перевірок доброчесності.

Необхідно зміцнити спроможність та ефективність ГРД, наприклад, шляхом надання допоміжного персоналу та розширення доступу до інформації» – зазначено у доповіді.

6) Україна має прийняти законодавство, яке б змінило систему декларацій доброчесності суддів.

Оновлена система має включати для суддів вищих судів тимчасову, але змістовну процедуру перевірки із залученням незалежних експертів.

«Корупційні ризики у Верховному Суді все ще потребують належного вирішення, зокрема шляхом використання вдосконалених декларацій доброчесності та перевірок ВККС, а також перевірок декларацій про майно та моніторингу способу життя НАЗК, а також

покращеного відбору суддів Верховного Суду на основі нової законодавчої бази та єдиних критеріїв оцінки доброчесності суддів, затверджених ВРП» – вказано в звіті ЄК.

Серед іншого, у звіті також зазначено, що «у червні 2024 року Верховний Суд ухвалив рішення, яке відхилилося від його попередньої практики та могло підірвати процедури кваліфікаційного оцінювання за участю ГРД до грудня 2023 року».

Також вказано, що НАЗК підготувало процедури перевірки декларацій майна та моніторингу способу життя для звичайних суддів і суддів КСУ, але вони не були прийняті ВРП та КСУ, а нові процедури ще не розроблені.

7) Зазначається, що ВРП має посилити розгляд подань ВККС про звільнення суддів, які не пройшли кваліфікаційне оцінювання.

«У грудні ВРП оголосила конкурси на посади голови, заступників голови та 24 дисциплінарних інспекторів Служби дисциплінарних інспекторів (СДІ). СДІ необхідно терміново створити для підтримки ВРП у вирішенні великого накопичення дисциплінарних скарг.

Правила ВРП щодо пріоритетності дисциплінарних справ мають систематично застосовуватися, а першочергові справи розглядатися без зволікань. ВРП має покращити аргументацію та уніфікованість практики розгляду дисциплінарних справ. Дисциплінарні провини, пов'язані з поведінкою суддів, мають бути визначені точніше відповідно до рекомендацій Групи держав Ради Європи проти корупції (GRECO)» – вказано у доповіді.

8) Рекомендується вдосконалити розподіл справ між судьями в рамках оновлення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС).

9) Також законодавство має бути змінено таким чином, щоб судді не брали участі у винесенні рішень про власний відвід, а такі рішення підлягали оскарженню.

10) Потрібні додаткові зусилля для забезпечення єдності судової практики першої, апеляційної та касаційної інстанцій. Різна судова практика зумовлена, зокрема, великою навантаженістю справ, недостатніми

процесуальними фільтрами, відсутністю заходів для забезпечення єдності прецедентного права на апеляційному рівні, недостатньо розвиненими дослідницькими та аналітичними можливостями та ІТ-інструментами в судах. Подальші реформи у цій сфері потребують ретельної оцінки та інклюзивних консультацій.

11) Необхідно провести інституційні реформи Національної школи суддів (НШСУ) для зміцнення управлінського та операційного потенціалу НШСУ. НШСУ також має запровадити комплексну оцінку потреб у навчанні та модернізувати свої навчальні програми та методи навчання.

12) Потрібно докласти більше зусиль для цифровізації системи правосуддя, включаючи управління справами. У грудні 2023 року завершено технічний аудит ЄСІТС; за його результатами дійшли висновку, що ЄСІТС значною мірою застаріла і потребує капітального оновлення. Функціональний аудит ЄСІТС, завершений у серпні 2024 року, вказав на недоліки в процесах координації, управління та підтримки ІКТ судової системи.

13) Україна також має ухвалити законодавство, яке розширить використання дистанційних онлайн-слухань. Було досягнуто певного прогресу в регулюванні використання електронного кабінету для обміну документами, сумісності між ЄСІТС та іншими державними реєстрами та цифровізації ланцюга кримінального правосуддя. У квітні 2024 року в Україні розпочали розробку електронної системи досудового розслідування кримінальних справ (СМЕРЕКА).

14) Після ліквідації ОАСК новий Київський міський окружний адміністративний суд все ще має бути створений із залученням незалежних експертів і надійною перевіркою доброчесності та професіоналізму кандидатів. Київський окружний (обласний – прим. ред.) адміністративний суд, якому тимчасово доручено розглядати справи ОАСК, «насилу впорався з нерозглянутими справами».

15) У травні 2024 року Верховна Рада прийняла закон, який дозволяє для підвищення ефективності розглядати певні кримінальні справи суддею ВАКС одноособово (а не

колегією з трьох суддів залежно від суворості покарання). Парламент також запровадив право на певні посади високого рівня громадянам (включаючи членів парламенту) вибирати, щоб їхні кримінальні справи в будь-якому суді розглядалися колегією з трьох суддів незалежно від тяжкості покарання. Це положення слід переглянути з огляду на його пропорційність та вплив на ефективність судочинства.

16) ВРП та ВККС оголосили конкурс на набір 25 нових суддів до ВАКС, у результаті чого загальна кількість суддів ВАКС досягне 63. У зв'язку з цим важливо, щоб поточний мандат ГРМЕ було продовжено, щоб забезпечити ці судді відбираються за повної участі ГРМЕ. ВАКС також має намір найняти додатковий персонал і терміново потребує відповідного постійного приміщення.

17) Необхідно переглянути обов'язкове закриття кримінальних справ у зв'язку із закінченням строку досудового розслідування та тривалість строку для забезпечення ефективного розслідування.

18) Україна має ухвалити законодавство, яке вдосконалив конституційну процедуру відповідно до рекомендацій Венеціанської комісії 2021 року.

19) Потрібні подальші зусилля для розширення альтернативного вирішення спорів (ADR), включаючи імплементацію закону про медіацію 2021 року.

20) Констатовано, що в Україні велика кількість невиконаних рішень Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Україна також має запуснути систему збору даних про виконання судових рішень, прийняти законодавство про примусове виконання та цифровізацію виконавчого провадження, а також продовжити реалізацію стратегії та плану дій щодо вирішення проблеми невиконання рішень національних судів. Окрім існуючих мораторіїв на примусове виконання, у травні 2024 року в Україні було прийнято закон, яким запроваджено тимчасовий мораторій на банкрутство та примусове стягнення з підконтрольних державі компаній критичної інфраструктури. «Він містить положення, які

можуть негативно вплинути на виконання судових рішень» – вважають чиновники ЄК.

Крім того, у звіті йдеться про те, що бізнес-асоціації все ще висловлюють занепокоєння щодо судової системи та корупції як перешкод для ведення бізнесу в Україні. «Оновлені органи судової влади мають продовжувати свою роботу разом з іншими заходами для ефективного підвищення незалежності, неупередженості та підзвітності судової влади та відновлення довіри суспільства до неї,

яка залишається дуже низькою» – вказано у рекомендаціях.

Також відзначено, що Вищий антикорупційний суд виніс дві ухвали про призначення грошової винагороди двом викривачам на загальну суму 325 000 євро (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/uk/news/publication/319492-sozdanie-vysshego-adminsuda-proverka-deklaratsiy-dobroporyadochnosti-sudey-izmeneniya-v-upk-ozhidaemye-reformy-v-2025-godu>). – 1.01).

I. Новіков, Закон і Бізнес: Криза доброчесних

Суддею Конституційного Суду за суддівською квотою виявили намір стати 7 претендентів. Цього явно замало, аби заповнити вакансії. Бо серед них є ті, хто не вперше кандидатє на цю посаду, але раніше не здобував підтримки делегатів або іноземних експертів.

Новий конкурс – «старі» обличчя

Як відомо, порядком денним чергового XX з'їзду суддів, що розпочав роботу 18 вересня 2024 року, передбачено призначення суддів КС. На той час делегати могли призначити тільки одного суддю КС, яким стала Алла Олійник. А вже дорадча група експертів віднайшла із усіх 16 претендентів, що подалися на конкурс, тільки двох гідних цієї посади.

Як наслідок, одна посада залишилася незаповненою. Враховуючи, що наприкінці січня 2025 року закінчується 9-тирічний строк повноважень судді КС у Вітора Кривенко, відкриється ще одна вакансія. Тож теоретично делегати можуть призначити двох суддів КС (у затвердженому з'їздом порядку денному кількість не уточнена).

Список нових претендентів на посаду судді КС, що мають призначатися з'їздом суддів, оприлюднено на сайті Ради суддів. В ньому лише 7 кандидатів:

Денисенко Наталія Миколаївна – заступник керівника Управління порівняльно-правового аналізу – завідувач відділу порівняльних досліджень Правового департаменту секретаріату КСУ;

Дирдін Максим Євгенович – народний депутат, член Комітету Верховної Ради з питань правової політики;

Завальнюк Ігор Вікторович – суддя Одеського окружного адміністративного суду;

Никон Олеся Зиновіївна – суддя Господарського суду Львівської області;

Савчак Андрій Володимирович – суддя Перемишлянського районного суду Львівської області;

Салюк Петро Іванович – суддя Хмельницького окружного адміністративного суду;

Смокович Михайло Іванович – суддя Касаційного адміністративного суду.

Із них дорадча група експертів повинна відібрати та подати делегатам список мінімум із 4 претендентів. Та чи є такий шанс?

П'ять суддів, нардеп і науковець

Насамперед дивним виглядає намір народного депутата М.Дирдіна стати членом КС за суддівською квотою. А вже його кар'єра не мала жодного відношення до суддівської гілки влади, як і правосуддя взагалі. Тож, будучи представником фракції «Слуга народу», йому логічніше було б претендувати на цю посаду за парламентською квотою.

Так, закон не забороняє суб'єктам призначення обирати суддею КС «не свого» представника. Але важко зрозуміти, чому делегати мають віддати цю посаду юристові, який на собі не відчув і не відчуває наслідків судової реформи.

Ще два кандидати брали участь у попередніх конкурсах. Так, Н.Денисенко із секретаріату КС, починаючи з 2016 року, раз у раз подає документи, але – без успіху.

Певною мірою, свої невдачі вона пояснила в новому мотиваційному листі, зауваживши, що «більшість конкурсів на посаду судді КС були лише «ширмою» реального конкурсу». Бо, на її думку, «звичайний юрист, без допомоги впливових родичів, покровителів у владних кабінетах не мав можливості обійняти високі посади».

Утім, востаннє її не підтримали не у високих кабінетах, а у ДГЕ, яка одногосно вказала на її невідповідність критерію визнаного рівня компетентності у сфері права.

Не отримав рекомендації ДГЕ й голова КАС М.Смокович: усі три іноземні експерти проголосували за те, що він не відповідає критерію високих моральних якостей. Такого висновку ДГЕ дійшла два місяці тому. З огляду на це, не зрозуміло, що чи хто можуть вплинути на когось з незалежних і високоморальних іноземців, аби він раптом змінив свою оцінку. Утім, достатньо переконати когось одного, оскільки наша частина експертів були протилежної думки щодо доброчесності М.Смоковича.

Що стосується інших чотирьох кандидатів, то відзначимо, що всі вони є представниками судів першої ланки. Тобто ні в апеляційних, ні у Верховному судах більше не знайшлося бажаючих змінити місце роботи на наступні 9 років.

В.Завальнюк недавно захистив докторську дисертацію з конституційного права. А от в О.Нікон немає наукового ступеня, що ставить під сумнів можливість довести свою відповідність критерію визнаного рівня компетентності.

Що стосується А.Савчака, то він указав, що торік 4 рази притягнувся до адмінвідповідальності за перевищення швидкості руху. Й, вочевидь, любов до швидкої їзди навряд чи відноситься до чеснот судді КС.

До переваг П.Салюка, який так само недавно став доктором філософії з права, можна віднести військову службу як під час АТО, так і повномасштабної війни з РФ. Хоча цього може не вистачити для того, аби переконати членів ДГЕ у своєму високому рівні компетентності.

Де брати кращих із кращих?

Вочевидь, що із цього переліку навряд чи експерти спроможуться рекомендувати необхідних 4 кандидатів, аби делегати з'їзду могли заповнити обидві вакансії. Втім, є сумнів, що ДГЕ взагалі зможе визнати більше одного з указаних правників такими, що є і професійними, і доброчесними. Отже доведеться оголошувати новий добір.

Взагалі останнім часом ситуація із конкурсними доборами, до яких залучені іноземні експерти, свідчить про кризу із бажаючими ставати учасниками таких процедур. А ті, хто наважуються, не дістаються «фінішу»: одні не можуть пройти кваліфікування (як от у конкурсі до апеляційної палати ВАКС), до доброчесності або професійної компетенції інших виникають питання у конкурсних комісії...

І з цим нічого не вдієш, оскільки інших правників, ніж ті, яких навчили та виховали за роки незалежності, у нас не буде. Тож або слід змиритися із цим, або, як пропонував класик, «у консерваторії щось поправити» (*Закон і Бізнес* (https://zib.com.ua/ua/165125-na_dvi_posadi_u_ks_e_lishe_sim_kandidativ_z_yakih_dvoe_vzhe_.html). – 2025. – 20.01).

В. Конев, Дзеркало тижня: Суди під лупою. Як проблеми ВАКС відображають загальнонаціональні судові тренди

У розвинених країнах оцінка ефективності судів давно стала звичною практикою управління. Це як регулярний медогляд – дає можливість вчасно виявити проблеми та вжити необхідних заходів. Міжнародні стандарти передбачають цілу систему показників: від тривалості розгляду справ до зіставлення витрат на судочинство з його результатами. І це не просто цифри задля цифр, – на їхній основі ухвалюються конкретні управлінські рішення, що змінюють судові системи таких країн, як Австрія, Німеччина, Канада, Велика Британія, Австралія, на краще.

На жаль, в Україні дотепер існує певний спротив таким оцінкам: одні не вбачають у цьому необхідності, інші вважають їх зазіханням на незалежність судової влади. Але нещодавній аналіз роботи Вищого антикорупційного суду Рахунковою палатою яскраво продемонстрував цінність такого підходу. Аудитори виявили як досягнення, так і системні проблеми суду, предметно оцінивши його ефективність.

Це рідкісний, але вдалий приклад того, як моніторинг ефективності може допомогти побудувати справді якісну судову систему. Адже як можна поліпшувати те, що не вимірюється?

Цей текст – насамперед заклик до впровадження сучасних методик оцінки роботи судів на всіх рівнях системи. Що дасть змогу не тільки оптимізувати витрати, а й підвищити якість правосуддя та довіру громадян до судової системи.

У своєму звіті Рахункова палата назвала болючі точки, що впливають на ефективність ВАКС, але, поклавши руку на серце, її висновки легко екстраполювати на українське судочинство загалом. Безумовно, десь справи кращі, десь гірші, але ми точно не знайдемо тих, хто уникнув згаданих Рахунковою палатою проблем.

Погодьтеся, затягування розгляду справ характерне не тільки для ВАКС, а й для всього судочинства в цілому. Це типовий механізм уникнення обвинувачуваними справедливого покарання.

Зокрема, аудит виявив, що за період з 2019-го по 2024 рік ВАКС розглянув 46 439 справ і матеріалів (до яких належать, наприклад, ухвали слідчих суддів) у першій інстанції та 4702 справи й матеріали в Апеляційній палаті. Середня тривалість розгляду справ, на перший погляд, зовсім невелика – 7–10 днів. Однак це в основному справи, які мають чітко визначені строки розгляду й не потребують винесення остаточних рішень. Водночас кількість справ, що тривають у першій інстанції понад один рік, залишається високою – від 39 до 49%.

Один із поширених способів затягнути розгляд справ – відомий трюк із заміною судді. Переважна більшість кримінальних проваджень розглядається колегіально в складі трьох суддів. У разі неможливості продовжити розгляд одним із суддів (через відпустку, відрядження або переведення) відбувається його заміна, після чого розгляд справи починається від самого початку відповідно до норм Кримінального процесуального кодексу... І повторювати цей трюк можна нескінченно. А якщо раптом хтось обуриться тим, що відбувається, завжди можна послатися на дефіцит кадрів. Щоправда, своєчасному розгляду справ, процесуально обмежених строками, дефіцит чомусь заважає, хоча ніхто й не заперечує, що проблеми з нестачею кадрів у системі серйозні.

Кадровий дефіцит – одна з найскладніших проблем у судочинстві. Зокрема, недостатня чисельність суддів і неповна укомплектованість апарату ВАКС створюють ризики неналежного виконання судом його функцій. Поширення юрисдикції на цивільні та адміністративні справи збільшило навантаження на ВАКС, а недостатня фактична чисельність суддів спричиняє затримки, зростання кількості незавершених проваджень і зниження ефективності правосуддя.

Якщо казати тільки про ВАКС, то для наповнення штату його першої інстанції потрібні 42 судді, а фактично працюють лише 27; штат Апеляційної палати має складатися з 21 судді, але за фактом маємо 11. Такий стан

справ ніяк не сприяє ефективності суду ні якісно, ні кількісно. Тим паче що найближчим часом у штаті НАБУ з'являться сотні нових детективів, які точно в рази збільшать обсяги роботи для ВАКС.

Усього ж у судовій системі, за даними Вищої кваліфікаційної комісії суддів (ВККС), вакантними є близько 2060 суддівських крісел (або мантий) станом на 20.01.2025. Унаслідок цього в судах залежно від спеціалізації та інстанції нестача суддів становить від 20 до 60% і навіть більше. І якщо в столиці біда з кадрами, то уявіть, яка ситуація в Харківській або Херсонській області.

Часом ситуація вже критична. Через відсутність призначень упродовж останніх десяти років деякі апеляційні суди Сумщини та Харківщини зіштовхуються з неможливістю сформувати колегії для розгляду справ. Це може призвести до зупинки кримінальних проваджень.

І навіть коли є охочі працювати на незайнятих посадах, бюрократія затягує процеси відбору суддів до ситуації, коли таке зволікання виглядає навмисним.

Вища кваліфікаційна комісія суддів, наприклад, оголосила конкурс на заміщення 1800 вакантних посад у першу інстанцію, але процес відбору та призначення нових суддів може тривати аж до кінця 2025-го чи навіть до середини 2026 року. Конкурс до апеляційних судів на 532 вакансії також триває вже понад рік.

Чи не жарт, але Рахункова палата ще в грудні 2024-го застерігала, що тривала процедура конкурсу на заняття вакантних посад суддів ВАКС, оголошеного ВККС ще 23 листопада 2023 року, створює ризики зриву реалізації Ukraine Facility Plan на 2024–2027 роки. У результаті в перші дні січня ВККС оголосила про те, що до Апеляційної палати конкурс, що тривав уже понад рік, закінчився нічим. Не обрано жодного судді на десять вакансій. А на посади 15 суддів до першої інстанції після першого етапу залишилося лише сім претендентів, з яких до фінішу, за оптимістичним сценарієм, доберуться три-чотири.

Високе навантаження на суддів і тривалі процедури їхнього відбору – ось найважливіші

причини, що утруднюють дотримання принципу розумних строків розгляду справ.

У розмірених Німеччині чи Франції середнє навантаження на суддю першої інстанції становить 50–60 справ на місяць. У набагато більш активних щодо цього США суддя першої інстанції може заслухати на місяць 100–150 справ. Багато, але в Україні ще більше – у середньому на одного суддю припадає близько 200 справ на місяць. Звичайно, при такій гонитві за кількістю якість не може не страждати. Судді працюють із навантаженням, яке перевищує норму в кілька разів. Це призводить до збільшення строків розгляду справ і зниження якості правосуддя.

От чому окремої уваги потребує проблема відсутності системи показників для оцінки якості рішень.

ВАКС, наприклад, не веде обліку скасованих або змінених вищими інстанціями рішень, що унеможлиблює аналіз рівня помилок або недоліків у судочинстві. Також не визначено судом критерії навантаження на суддів, що утруднює раціональний розподіл ресурсів. Включення такого показника до базових стандартів роботи як ВАКС, так і інших судів підвищить прозорість і ефективність моніторингу прийнятих рішень, отже, і їхню результативність.

Автоматизація процесів судочинства у ВАКС через впровадження підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), зокрема електронного суду, і інтеграцію e-Case є важливим кроком до підвищення ефективності організації судових процесів. Водночас недоліки у функціонуванні ЄСІТС і комп'ютерної програми документообігу «Д-3» негативно впливають на оперативність і прозорість судових процесів.

Аудитори Рахункової палати констатують, що система внутрішнього контролю у ВАКС відповідає нормативним вимогам, але залишається невирішеним питання управління ризиками, а посада фахівця з внутрішнього контролю вакантна з 2021 року.

Ну, й суто технічні проблеми: уряд за п'ять із половиною років не забезпечив суд належними приміщеннями, що створює додаткові перешкоди для виконання ним

повноважень. Будівлі, в яких працюють судді та працівники апарату, не відповідають державним будівельним нормам.

Часткове виконання заходів Державної антикорупційної програми, зокрема впровадження одноособового складу суду, свідчить про поступові позитивні зміни. Однак низку важливих ініціатив, спрямованих на вдосконалення судочинства, й досі не реалізовано, що ускладнює діяльність суду, як зазначається у звіті Рахункової палати.

Висновки аудиту підкреслюють важливість упровадження об'єктивних критеріїв оцінки ефективності роботи ВАКС. Це дасть можливість поліпшити якість судочинства, планування ресурсів і прозорість процесів, необхідних для відновлення довіри до судової системи України. Ці висновки справедливі й для інших судів (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/reforms/sudi-pid-lupoju-jak-problemi-vaks-vidobrazhajut-zahalnonatsionalni-sudovi-trendi.html>). – 2025. – 24.01).

А. Колеснікова, 24 канал: Західні війська в Україні у разі перемир'я: у Раді сказали, чи треба буде змінювати Конституцію

Очікується, що у 2025 році можуть розпочатися переговори про завершення війни в Україні. Дональд Трамп задля цього готується зустрітися із Путіним. Тим часом Франція пропонує розміщення європейського військового контингенту в Україні у разі досягнення перемир'я.

Раніше віцепрем'єр-міністерка Ольга Стефанішина заявила про готовність Києва до обговорень щодо розміщення іноземних військ на території України, передає 24 Канал із посиланням на інтерв'ю нардепа та члена Комітету з нацбезпеки Федора Веніславського.

За словами Веніславського, Конституція забороняє розміщення на території України іноземних військових баз.

Натомість, стаття 85 основного закону країни говорить, що рішення направлення підрозділів Збройних сил до інших держав, так само, як і надання згоди на присутність в Україні військ іноземних країн, ухвалює Верховна Рада.

Тобто, Конституція дозволяє розміщення іноземних військових формувань на території України.

Також нардеп зауважив, що наразі наша країна без достатньої підтримки та передового озброєння для ураження цілей на території Росії, не має можливості симетрично відповідати на збільшення військового контингенту. Тому Веніславський бачить два варіанти: або партнери надають останні зразки далекобійних ракет і дозволяють бити максимально вглиб країни-агресорки, або допомагають миротворцями зупинити гарячу стадію війни.

Наразі питання розміщення іноземних військ перебуває на рівні дискусій і припущень. «Конкретних варіантів сьогодні в парламенті немає», – пояснив депутат.

До слова, президент Зеленський заявив, що перед будь-якими переговорами щодо завершення війни Україна має отримати сильні гарантії безпеки (*24 канал* (https://24tv.ua/inomezni-viyska-ukrayini-venislavskiy-skazav-dozvoleno-tse-konstitutsiyeyu_n2727825). – 2025. – 12.01).

Український кризовий медіа-центр: Децентралізація на зв'язку: як статистичні дані можуть змінити життя громади

Ми живемо в час, коли статистичні дані – це не просто цифри в таблицях, а справжні інструменти змін. Від грамотного збору й аналізу статистики залежить ухвалення рішень, які напряду впливають на якість життя людей, ефективність управління громадами, залучення інвестицій і прозорість процесів.

Під час одинадцятого діалогу «Децентралізація на зв'язку», що відбувся в Українському кризовому медіа-центрі, представники міністерств, органів місцевого самоврядування, парламентарі та експерти обговорили, як громади можуть використовувати статистику, щоби приймати інноваційні рішення, реагувати на реальні потреби мешканців і формувати ефективні стратегії.

Міністерство розвитку громад та територій України займається, серед іншого, формуванням політики відновлення і розвитку в різних сферах життєдіяльності. Тому наявність чітких даних про демографічну ситуацію, соціально-економічний розвиток, екологічний стан та інших важливих для країни та регіонів показників є основою для будь-якого планування.

– Зараз міністерство разом з регіонами працює над тим, щоби до 16 лютого 2025 року відбулося якісне оновлення стратегій регіонального розвитку. І сконцентрувалося на тому, щоби і в громад, і в областей з'явився інструмент, завдяки якому вони би могли отримувати статистичні дані для планування регіонального розвитку, – розповів заступник Міністра розвитку громад та територій України Олексій Рябикін. – Йдеться про цифровий інструмент, передбачений Законом «Про засади державної регіональної політики». Один із його модулів буде присвячений саме статистичним даним.

За словами посадовця, після інтеграції такого інструмента в роботу міністерства кожна громада зможе скористатися цими даними

не лише в частині ознайомлення з ними, але також сама зможе їх актуалізувати для того, щоби в результаті була створена належна база для регіонального розвитку. Будь-яка державна політика неможлива без актуальних даних.

Але, об'єктивно, існуючі статистичні дані – давно застарілі. Більшість цифр актуальні ще станом на початок повномасштабного вторгнення, а то й ще раніше. На цьому акцентував увагу народний депутат України, голова підкомітету з питань адміністрування та місцевого самоврядування Віталій Безгін. – Коли ми в цьому аспекті кажемо про ключові дані, це перш за все – людський капітал, і з цим у нас велетенська проблема, – зазначив парламентар. – Ми реально до кінця не розуміємо, як відбувається міграція, і, відповідно, це вкрай складно для планування.

Але як стимулювати громади оновлювати і наповнювати базу даних? Схоже, кожен орган місцевого самоврядування має добре усвідомлювати, що «свіжа» статистика потрібна, інакше неможливо сформулювати подальше планування. А якщо немає актуальної стратегії, то й немає шансів отримати фінансування: як державне, так і від міжнародних донорів. Статистика також стосується євроінтеграційних процесів, тому що в країнах Європи вона важлива, актуальна та зарегульована. І європейці саме на основі статистичних даних спрямовують свої фінансові інструменти. Для них важливо, коли фінансовий інструмент чи дія охоплюють послугою якомога ширше коло людей, сказав Віталій Безгін. – У мене є пересторога, що якщо ми не відмовимося від регулювання слова «статистика», то нас спіткають велетенські проблеми. Бо тоді ми дійсно будемо оперувати архаїчними даними 20-річної давнини, – зазначив народний депутат. – Відповідно, потрібно застосовувати нові цифрові інструменти та максимально заганятися в цифру. Якщо в законодавчому регулюванні для

цього, наприклад, треба відмовитися від слова «статистика» і перейти на «дані», – звісно, ми будемо тільки адвокатувати це, щоби в результаті спростити життя і державній владі, і місцевому самоврядуванню. Адже без актуальних даних будь-яке планування є марним. Databased – це те, що нарешті в Україні має впроваджуватися.

Місцеву статистику громад потрібно перезапускати заново. На основі актуальних статистичних даних можна проаналізувати стан справ у громаді – прогресивний чи регресивний, зрозуміти, які процеси там відбуваються, та відслідкувати динаміку в певному часовому вимірі. Крім цього, можна виявити слабкі та сильні сторони кожної окремої території для того, щоби посилити їх чи дати певні імпульси для подальшого розвитку. Все це потрібно для того, щоби можна було прийняти правильні рішення, які базуються на конкретних показниках. Про це говорив заступник виконавчого директора Всеукраїнської асоціації ОТГ, експерт платформи «Законодавство для ОТГ» Сергій Шаршов.

За його словами, сьогодні в Україні найкраще розвинений збір даних на рівні регіонів, слабше – на рівні районів, найгірше – у муніципалітетах. Адже в громадах мало хто займається збором місцевої статистики. – Але для того, щоби приймати і реалізовувати правильні управлінські рішення на місцевому рівні, потрібні статистичні дані, які опускаються ще нижче – на рівень старостинських округів або навіть відповідних населених пунктів, – пояснив експерт.

– Наприкінці минулого місяця разом із Держстатом ми провели вебінар, на якому зосереджували увагу саме на місцевих даних, які, згідно з відповідними наказами і нормативними актами, повинні збирати громади. Але водночас всі розуміють, що ця методологія досить-таки застаріла. Її треба точно переглядати і виписувати для менеджерів на місцевому рівні нову, щоби чітко роз'яснити, яким чином повинні збиратися відповідні дані. Незважаючи на зусилля влади на регіональних рівнях, основною проблемою залишається відсутність уніфікованої системи збору даних. Про це наголосив заступник начальника Тернопільської ОВА Павло Журба.

– Наприклад, для Мінцифри ми збираємо та обробляємо дані в певних своїх ресурсах. Інші ж міністерства надають запити щодо показників у власних таблицях в іншому вигляді. Водночас Мінцифра працює напряду з міністерствами, а в результаті створюється таке кільце, в якому інформація не є уніфікованою. Вона може різнитися, – зазначив посадовець. – Те ж і щодо геоінформаційної системи. Проблеми виникають тому, що в громад, особливо у віддалених, відсутня інституційна спроможність збирати ці дані.

Павло Журба підкреслив, що для початку потрібно уніфікувати саму базу збору інформації. А також запровадити різні тренінги для громад, щоби детально розповісти їм, які показники від них державні органи хочуть бачити. Адже чимало органів місцевого самоврядування звикли до власних застарілих форм роботи й неохоче апробують новації.

Точні реєстри допоможуть краще розподіляти фінансову допомогу Пункт 10 прикінцевих положень ЗУ «Про державний бюджет України» підкреслює важливість наповнення інформаційної системи Державної міграційної служби України актуальними даними про чисельність населення. Ця робота надзвичайно важлива для забезпечення справедливого розподілу фінансових ресурсів між громадами. Але цих коштів їм ніколи не буде вистачати, якщо держава не буде чітко розуміти, для чого, кому і скільки їх потрібно. Про це говорив директор департаменту політики міжбюджетних відносин та місцевих бюджетів Міністерства фінансів України Олександр Корень.

Чисельність населення – це один із найпростіших показників, оскільки він має свою історію. Всі інші потрібно визначати за певною методологією, яка сьогодні вже не актуальна, а норми статистичних спостережень призупинені. Тому найціліснішим в державі залишається реєстр Державної міграційної служби, який в собі поєднує реєстри територіальних громад. – Робота над реєстрами розпочалася ще з 2016 року. Деякі громади в цей процес включилися одразу й активно, деякі – пізніше й більш інертно, – сказав Олександр Корень. – На початку повномасштабної війни ми

отримали підзаконні документи та постанови, які встановили певні правила гри для всіх і розуміння того, як повинен формуватися і здійснюватися обмін між реєстрами територіальних громад і централізованою базою на рівні Державної міграційної служби. Але відтоді минуло вже майже три роки, і ми повинні розуміти, що якщо нічого не будемо більше робити, а тільки говорити, то нічого не будемо й мати. Ось чому, швидше за все, і з'явився цей пункт в законі про державний бюджет, він дійсно впливатиме на показники. Дані, які сьогодні подає Державна міграційна служба, свідчать про те, що в більшості громад відбулося зменшення населення, і лише у 38-ми – збільшення, якщо порівнювати із показниками початку 2022 року. Тому спільні зусилля міграційної служби та органів місцевого самоврядування у створенні єдиного цифрового документу повинні призвести до результату, який очікують громади для отримання своїх розрахункових показників щодо горизонтального вирівнювання при підготовці проєкту бюджету. – Так, є проблематика щодо наповнення даних, – зазначив посадовець. – Тобто, без звернення громадянина, на жаль, ми не зможемо внести до системи дані про нього. Можливо, це і є якраз один із тих напрямків, яким потрібно буде рухатися спільно із законодавчим органом для того, щоби, можливо, внести зміни та все-таки якомога більше наповнити існуючі державні реєстри й бази Державної міграційної служби й територіальних громад і отримати більш цілісну картину.

Зі свого боку Олексій Рябикін додав, що він отримав від віце-прем'єра Олексія Кулеби завдання надати йому точну цифру, скільки в Україні внутрішньо переміщених осіб. Тому що Мінсоц оперує даними приблизно в 4,6 мільйона, УВКБ ООН – 6,7 мільйона, а Міжнародна організація міграції має ще інші дані. Адже війна породжує певні чутливі моменти, коли люди, наприклад, не хочуть реєструватися за місцем перебування. Водночас точні статистичні показники дуже потрібні для того, щоби визначити, скільки потрібно державі спільно з громадами створити житла

або робочих вакансій, місць у дитячих садках і школах, скільки буде надано медичних та соціальних послуг, адже все це також державні кошти.

Місцеві громади не навчені правильному збору даних. Будь-яке завдання, що ставиться на державному рівні, одразу передбачає використання певних статистичних даних. Але, на жаль, не всі громади це добре усвідомлюють. Хтось звик працювати по-старому, беручи дані «зі стелі», комусь важливо уникнути відповідальності, тому й спотворює показники тощо. Про це вів розмову голова ГО «Товариство дослідників України» Павло Остапенко. – Оновлюючи свої знання законодавства щодо державної статистики, я помітив, що в нас немає навіть розділу про місцевий збір даних. Є розділи «Національна статистична система» і «Державна статистична діяльність», є навіть стаття про обов'язки голови Державної служби статистики. Для чого це в законі, я не знаю, чесно. Але про місцеву статистику там нічого немає, – сказав експерт.

Він також зазначив, що в законі не передбачено відповідальності за подання чи неподання певних статистичних даних, чим і користуються громади. Нестача показників, відповідно, позначається на підготовці стратегій розвитку – місцевих, регіональних та державної в цілому. – Існують дві проблеми. Перша – це дуже дорого для громад, і це потрібно вирішувати. А друга – як таких статистичних даних дійсно немає, бо органи місцевого самоврядування не вчать, де їх брати, – наголосив Павло Остапенко. – Також потрібно приділяти велику увагу зберіганню інформації в сучасних умовах, коли сайти і реєстри зазнають DDoS-атак і зламів. Проєкт DECIDE, що діє в Україні, спрямований на секторальну децентралізацію. Він працює з органами місцевого самоврядування громад щодо створення ефективної системи управління освітою в громадах.

– Коли в 2020 році ми почали свою роботу, то зрозуміли, що на місцевому рівні дійсно відсутні дані про дітей, які де-факто вчаться в закладах освіти різного рівня. Це дуже важлива інформація для стратегічного планування, в

якому ми й допомагаємо громадам, – розповіла менеджерка проекту DECIDE Валентина Полторак. Станом на сьогодні DECIDE розробив понад 80 стратегічних документів різного рівня. Найбільше часу в кожній громаді витрачали саме на збір даних, адже жодної статистики на той момент не було. У результаті на процес розробки стратегій розвитку громад і секторальних стратегій з освіти замість пів року витрачався орієнтовно рік і більше, – саме через збір показників.

Тому на певному етапі разом з Міністерством освіти і науки та Міністерством розвитку громад і територій проєкт DECIDE почав створення освітніх реєстрів на базі існуючих. Для цього запустили розробку нового продукту з менеджменту освіти під назвою АІКОМ2. Хоча програмний комплекс лише стартував, але завдяки йому вже можна побачити реальну статистику по дітях, у тому числі внутрішньо переміщених, можна відслідкувати, хто вчиться офлайн, онлайн, у змішаному форматі. І це допомагає в прийнятті важливих освітніх рішень на державному рівні.

Також в системі АІКОМ2 заплановано запуск аналітичного модуля, який базується на зібраних даних. Він міститиме понад 190 індикаторів, що будуть синхронізовані з критеріями Європейського Союзу та базуватимуться на українському законодавстві, а отже громадам не доведеться рахувати їх вручну.

З'являться в системі й велика ГІС-карта, розроблена з Товариством дослідників України, і карта закладів освіти з геотегами. Це надійні та достовірні дані, і вже багато регіональних стратегій розроблено із урахуванням цього перспективного планування мережі закладів освіти. Кожна територіальна громада сьогодні має доступ до карти освітніх закладів та може нею користуватися.

Окрім того, в системі АІКОМ з'явиться фінансовий модуль, де можна буде побачити відсотки використання субвенцій на освіту, а це майже 200 мільярдів гривень.

– Кожна громада вже має свій кабінет освітнього управління. Туди підтягуються всі дані зі шкіл, абсолютно вся інформація про

заклади освіти, педагогічних працівників, дітей шкільного віку, – повідомила Валентина Полторак.

– І саме на базі такого кабінету й відбувається подача звітів. Тобто, всі паперові документи на сьогодніні відмінено, а система АІКОМ забезпечує функцію збору звітності. Ефективність громади починається з місцевої статистики. Муніципальні дані є складовою якісного управління в усіх демократичних країнах. Вони забезпечують органи місцевого самоврядування об'єктивною, достовірною і системною інформацією, на основі якої вони можуть приймати рішення. В умовах війни ці дані дають можливість не тільки планувати розробку стратегічних документів і планів відновлення, а й допомагають краще аналізувати, моніторити ситуацію в громаді і приймати рішення, які необхідні саме зараз, зазначив секретар Менської міської ради Чернігівської області Юрій Стальченко. – У своїй роботі ми по максимуму намагаємося відійти від паперових варіантів збору даних, а більше використовувати ресурси, які вже створені. Тому що однією з проблем, з якою, мабуть, зіштовхується кожен, хто використовує дані, – це їхнє дублювання на різних рівнях, – розповів посадовець. – Коли я свого часу працював у Державній службі зайнятості, ми намагалися порівняти дані Пенсійного фонду, нашої служби і податкової. Виявлялося, що навіть через некоректне введення даних у прізвищі, імені або по батькові людини показники в системі задвоювалися, а то й затроювалися.

На думку Юрія Стальченка, повинна бути єдина статистична база, якою можуть користуватися і фахівці Пенсійного фонду, і фахівці служби зайнятості, і органи місцевого самоврядування. А також мати можливість коригувати та вносити свої показники, що дуже важливо при реєстрації в громадах ВПО та надання їм відповідних послуг. Є в Менській громаді й власні напрацювання.

Наприклад, перед початком повномасштабного вторгнення, зібравши великий масив даних, вони розробили власну геоінформаційну систему територіальної

громади. Але, на жаль, вона зараз закрита для доступу, адже має ті обмеження, які не можна оприлюднювати під час війни. Коли ж ця система працювала, вона була незамінним інструментом, який допомагав швидко і якісно аналізувати місцеві процеси. Із 2019 року в Менській громаді також запровадили систему електронного документообігу, яку спільно з обласною державною адміністрацією розвивають і досі. Реалізуючи проєкт модернізації вуличного освітлення, впровадили систему енергоменеджменту на основі відповідного програмного продукту. Усі розпорядники щотижнево заносять у неї дані про використання енергоносіїв. Це допомагає громаді приймати правильні управлінські рішення.

– На жаль, коли ми говоримо про статистичні дані, то змушений констатувати, що вони не ведуться в розрізі громад. І це для ОМС дуже проблемно, – каже Юрій Стальченко. – Бо на державному рівні акумулюється найбільша і, мабуть, найякісніша інформація, але ми не маємо можливості її подивитися на муніципальному рівні.

Місцева статистика, на думку посадовця, є ключовою для того, щоби розвивати громади

в європейському форматі. Тому формувати культуру роботи з даними, підвищувати статистичну грамотність – це той процес, який не можна зупиняти на рівні громади, а навпаки – слід постійно вчитися і вчити своїх фахівців, а також запроваджувати в свою роботу ті напрацювання, які вже існують на рівні держави.

Учасники діалогу «Децентралізація на зв'язку» дійшли спільного висновку, що в Україні повинна бути створена та законодавчо закріплена єдина уніфікована база статистичних даних із функцією доступу та внесення даних у неї з боку територіальних громад. Це повинно бути комплексне урядове рішення в синхронізації із Міністерством цифрової трансформації (під яким знаходиться Держстат), Міністерством розвитку громад і територій та іншими структурами. Також чинне статистичне законодавство слід привести у відповідність до нинішніх реалій та вимог і стандартів Європейського Союзу. Адже статистика – це компас, який може показати правильний напрямок, куди рухатися далі (Український кризовий медіа-центр (<https://uacrisis.org/uk/345647675>). – 2025. – 29.01).

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

28 січня, члени Постійної комісії з питань наукового забезпечення Конституційного Суду України провели засідання, на якому обговорили можливість внесення змін до Положення про Науково-консультативну раду Конституційного Суду України.

Зазначені напрацювання підвищать ефективність діяльності НКР, сприятимуть посиленню ролі науковців та співпраці між судьями Суду та членами Ради.

Зауважимо, що відповідні зміни ухвалюються Постановою Конституційного Суду України (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/vidbulosyazasidannya-postiynoyi-komisiyi-z-pytannaukovogo-zabezpechennya-konstytuciynogo>). – 2025. – 28.01).

У Конституційному Суді України (далі – Суд) 27 січня 2025 року відбулося урочисте засідання з нагоди припинення повноважень суддів Конституційного Суду України Віктора Колісника, Віктора Кривенка та Володимира Мойсика у зв'язку із завершенням дев'ятирічного терміну їхніх повноважень відповідно до статті 149-1 Конституції України.

Упродовж дев'яти років Віктор Колісник, Віктор Кривенко та Володимир Мойсик провадили свою діяльність, спрямовану на зміцнення принципу верховенства права, захист конституційного ладу, забезпечення конституційних прав і свобод громадян. Їхній внесок у розвиток конституційного судочинства став важливою частиною сучасної історії Суду.

Віктор Колісник

Доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України. У січні 2016 року Президентом України призначений суддею Суду, склав присягу 27 січня 2016 року. За роки своєї роботи брав активну участь у діяльності постійних комісій Суду, зокрема з питань наукового забезпечення та правничої термінології.

Автор понад 190 наукових праць, серед яких – співавтор Науково-практичного коментаря до Конституції України та законодавчих актів.

Брав участь у розробленні проєкту внесення змін до Конституції України за результатами Всеукраїнського референдуму 2000 року, в експертизі проєкту Конституції України 2008 року, був членом Конституційної комісії (2015–2016). Також є одним із розробників проєкту Закону України «Про вищу освіту».

Упродовж 9 років на посаді судді Суду у Віктора Колісника було на розгляді 177 звернень до Суду, в яких він був суддею-доповідачем. Суд розглянув 123 справи та ухвалив 121 остаточний акт. Суддя надав 9 окремих думок до рішень Суду.

Поєднуючи глибокі наукові знання із практичним досвідом роботи судді, Віктор Колісник зробив вагомий внесок у розвиток конституційного судочинства України.

Віктор Кривенко

Кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України. У листопаді 2015 року XIII з'їзд суддів України призначив Віктора Кривенка суддею Конституційного Суду України. 27 січня 2016 року склав присягу, розпочавши свою дев'ятирічну каденцію на посаді судді. У 2017 і

2024 роках виконував обов'язки Голови Конституційного Суду як старший за віком суддя. Працював у складі Постійної комісії з питань наукового забезпечення.

Віктор Кривенко є автором низки наукових праць, серед яких дослідження з питань суддівського самоврядування, судової реформи та незалежності суддів. Був співавтором науково-практичного коментаря до цивільного законодавства України, а також активно брав участь у підготовці важливих законодавчих

актів, зокрема Закону України «Про статус суддів» та Цивільного процесуального кодексу України.

Упродовж 2016–2025 років Віктор Кривенко був суддею-доповідачем у 195 справах, що перебували на розгляді Суду. З них Суд розглянув 135 справ та ухвалив 119 остаточних актів.

Дев'ятирічна діяльність Віктора Кривенка на посаді судді Конституційного Суду України стала важливим етапом у розвитку конституційного правосуддя в Україні. Під час виконання обов'язків Голови Суду забезпечував ефективність роботи органу конституційного контролю України. Завдяки зусиллям Віктора Кривенка Конституційний Суд України зберігав стабільність і послідовність у своїй діяльності.

Володимир Мойсик

Кандидат юридичних наук, суддя вищого кваліфікаційного класу, заслужений юрист України. У січні 2016 року Президентом України призначений суддею Конституційного Суду України. Присягу склав 27 січня 2016 року. Працював у складі постійних комісій із питань регламенту та етики і правничої термінології.

Науковий доробок Володимира Мойсика становить близько 30 праць, серед яких важливе місце посідає монографія «Кримінальна відповідальність за шахрайство з фінансовими ресурсами в Україні».

За 9 років на розгляді судді Володимира Мойсика перебувало 185 звернень до Суду, у яких він був суддею-доповідачем. З них Суд розглянув 129 звернень та ухвалив 120 остаточних актів.

Володимир Мойсик поєднав багаторічний науковий досвід із практичною діяльністю судді, залишаючись відданим принципам верховенства права та справедливості.

Судді та працівники Секретаріату Конституційного Суду України подякували суддям Віктору Коліснику, Віктору Кривенку та Володимиру Мойсику за багаторічну спільну роботу, за їх неоціненний внесок у розвиток конституційної доктрини, побажали успіхів у нових починаннях.

Під час урочистого засідання Конституційного Суду України Голова

Верховної Ради України Руслан Стефанчук, Голова Верховного Суду Станіслав Кравченко, Голова Ради суддів України Богдан Моніч, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Дмитро Лубінець, Представник Президента України у Конституційному Суді України Сергій Дембовський, Голова Асоціації суддів Конституційного Суду України Іван Домбровський виступили з короткими промовами. Вони відзначили багаторічну та сумлінну роботу суддів Віктора Колісника, Віктора Кривенка та Володимира Мойсика, зазначивши, що час їхньої каденції на посадах суддів Конституційного Суду України припав на найскладніший період існування Української держави. У цей час вони віддано працювали на благо України, захищаючи верховенство права і демократію.

Водночас, як зауважили промовці, із сьогоднішнього дня Конституційний Суд України тимчасово працюватиме у складі одинадцяти суддів Суду. Тому якнайшвидше призначення нових суддів є вкрай важливим, аби Конституційний Суд України і надалі в повному обсязі забезпечував верховенство Конституції України і захищав права та свободи людини.

На засіданні також були присутні Голова Касаційного цивільного суду Верховного Суду Борис Гулько, виконувач обов'язків Голови Вищої ради правосуддя Дмитро Лук'янов, Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України Андрій Пасічник, Постійний Представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України Максим Дирдін, Голова Комітету з питань правової політики Верховної Ради України Денис Маслов та інші представники органів державної влади (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/troye-suddiv-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny-zavershyly-devyatyrichnyu-termin-svogo>). – 2025. – 27.01*).

Голова Конституційного Суду України звернувся до Венеційської комісії із запитом про надання консультативного висновку щодо альтернативної (невійськової) служби. Відповідний запит було надіслано листом від

4 грудня 2024 року, про що повідомляється на офіційному сайті Венеційської комісії.

На пленарній сесії Комісії, яка запланована на 14-15 березня 2025 року, буде представлено проєкт консультативного висновку *amicus curiae*. Його основною темою стане регулювання права на альтернативну громадську службу (АГС) у воєнний час.

Згідно з чинним законодавством України, право на АГС гарантоване у мирний час. Проте під час воєнного стану виникає правовий вакуум, що призводить до неоднозначного трактування судами цього права. Як наслідок, багато віруючих українців, які відмовляються від військової служби з релігійних чи інших переконань, опиняються під загрозою кримінального переслідування.

Експерти сподіваються, що висновок Венеційської комісії допоможе усунути правові колізії та забезпечити чіткі гарантії для тих, хто бажає скористатися правом на альтернативну службу навіть у період воєнного стану.

Надання такого висновку є важливим кроком на шляху до захисту прав людини та дотримання міжнародних стандартів у сфері свободи совісті та віросповідання (*Слово про слово (<https://slovoproslowo.info/venetsiyska-komisiya-rozglyane-zapyt-ukrayiny-shchodo-alternatyvnoyi-sluzhby>). – 2025. – 11.01*).

Конституційний суд України (КСУ) має скасувати всі злочинні та антиконституційні закони, які приймалися з 2010 року. Зокрема законопроєкт № 11321 про те, що ЗМІ мають видаляти негативні коментарі протягом 3 днів. Про це в коментарі заявив адвокат Ростислав Кравець.

«Те, що зараз приймаються такі законопроєкти, це дійсно побудова тоталітарної країни та цензура. Видалення та прибирання коментарів робить неможливим донесення суспільству реально важливу інформацію. Вважаю це черговим кроком до узурпації влади. У нас свій шлях, але у тому ж напрямку, що в рф та КНДР. Тобто вектор той самий, але шлях свій», – каже Р. Кравець.

За його словами, в Україні через Конституційний суд треба скасувати всі

злочинні та антиконституційні закони, які приймалися з 2010 року.

«Тобто ще за часів Януковича, які були направленні та знищення держави та паплюження Конституції. Тож на наступних виборах українці мають голосувати за тих, кому довіряють, а не за аби кого», – зазначає адвокат.

За його словами, якщо ЗМІ не видалять негативні коментарі проти влади протягом 3-днів, тоді відповідачем стає засіб масової інформації, на якому цей коментар міститься.

«Проти ЗМІ будуть подаватися судові позови про захист честі та репутації. Наступним кроком буде кримінальна відповідальність за заперечення святості громадських професійних активістів. Таким чином у нас поборюють корупцію, адже про це не будуть писати. Тобто, якщо про неї не пишуть люди, то її немає», – резюмує адвокат (*I-Ua.Tv* (<https://i-ua.tv/news/89635-konstytutsiinyi-sud-maie-skasuvaty-vsi-zlochynni-ta-antykonytutsiini-zakony-iaki-pryimalysia-z-2010-roku-advokat>)). – 2025. – 15.01).

У парламенті зареєстровано третю версію законопроекту щодо строків відрядження суддів. Так, законопроект 12331-2 про внесення змін до прикінцевих норм закону про судоустрій щодо загального строку відрядження судді вніс член парламентського комітету з питань правової політики В. Ватрас.

Проект є альтернативним до законопроекту 12331, який зареєструвала народна депутатка А. Скороход. Також нагадаємо, що в Раді було зареєстровано законопроект 12331-1 щодо строку відрядження суддів в порядку тимчасового переведення судді до іншого суду, ініціаторами якого виступила група народних депутатів України, серед яких М. Стефанчук, І. Калаур, Д. Гетманцев, В. Ватрас, Р. Бабій, С. Іонушас.

Отже, законопроектом 12331-2, на відміну від основного законопроекту, пропонується передбачити тимчасову норму про те, що обмеження загального строку відрядження судді, передбачені абзацом 2 ч. 2 статті 55 Закону «Про судоустрій і статус суддів», не застосовуються:

- щодо відряджених суддів апеляційних судів – до дня завершення Вищою кваліфікаційною комісією суддів конкурсу на зайняття вакантних посад суддів апеляційних судів, оголошеного рішенням ВККС від 14 вересня 2023 року № 94/зп-23;

- щодо відряджених суддів місцевих судів – протягом добору на посаду судді місцевого суду, оголошеного рішенням ВККС від 11 грудня 2024 року № 366/зп-24, та шести місяців з дня його завершення.

Шестимісячний строк пов'язаний із тим, що на відміну від конкурсу в апеляційні суди, який завершуватиметься призначенням кандидатів на вакантні суддівські посади, добір в місцеві суди завершується виключно зарахування кандидатів до резерву на заміщення вакантних посад судді місцевого суду. І лише після формування такого резерву ВККС зможе оголосити та провести відповідні конкурсні процедури.

На думку авторів проекту, 6-місячний строк має бути достатнім для того, аби ВККС за результатами плідної та ефективної роботи змогла провести відповідні конкурси до місцевих судів.

У зв'язку із цим пропонується виключити з підпункту 2 пункту 56 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону «Про судоустрій і статус суддів» положення про те, що на суддів, відряджених за рішенням Голови Верховного Суду, положення абзацу 2 ч. 2 статті 55 Закону «Про судоустрій і статус суддів» щодо граничного строку відрядження судді не застосовуються.

Необхідність виключення цих положень пов'язана із необхідністю встановлення уніфікованих строків відрядження для всіх суддів.

Стосовно підстав розроблення проекту, то, як зазначає Володимир Ватрас, чинною ч. 2 статті 55 Закону «Про судоустрій і статус суддів» передбачено, що відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації здійснюється на строк, що визначається Вищою радою правосуддя, але не більше ніж на один рік, крім випадків, передбачених абзацом другим цієї частини.

Якщо обставини, що були підставою відрядження судді, продовжують існувати, за зверненням голови суду, до якого суддя відраджений, та за згодою такого судді Вища рада правосуддя продовжує строк відраджень, але не більше ніж на один рік. Загальний строк відраджень не може перевищувати два роки.

Водночас, підпункт 2 пункту 56 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачає, що тимчасово, в період дії надзвичайного чи воєнного стану та протягом 30 днів після дня його скасування (припинення) і за умови відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя, визначеного статтею 131 Конституції, Голова Верховного Суду або особа, яка виконує повноваження Голови Верховного Суду, приймає рішення про відраджень судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації та про дострокове закінчення відраджень судді. У період відсутності повноважного складу ВККС такі рішення приймаються без подання ВККС. Положення абзацу 2 ч. 2 статті 55 Закону про судоустрій щодо граничного строку відраджень судді не застосовуються.

Таким чином, зараз діють дві різні правові процедури відраджень суддів, які призвели до утворення окремих груп:

- судді, які були відраджені рішеннями Голови Верховного Суду у період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя – щодо їх відраджень не застосовується граничний строк, передбачений абзацом 2 ч. 2 статті 55 Закону «Про судоустрій і статус суддів»;

- судді, які були відраджені рішеннями Вищої ради правосуддя після формування її повноважного складу – щодо їх відраджень застосовується граничний строк, передбачений абзацом 2 ч. 2 статті 55 Закону «Про судоустрій і статус суддів».

Станом на 16 грудня 2024 року за даними Вищої кваліфікаційної комісії суддів України:

- у місцевих судах з 4 956 суддівських посад вакантні 1 202 посади;

- у апеляційних судах з 1 357 суддівських посад вакантні 748 посади. Останній добір у місцеві суди був оголошений ще попереднім

складом ВККС у 2017 році і повноцінно завершений лише на початку 2024 року.

11 грудня 2024 року ВККС оголосила новий добір на посаду судді місцевого суду. Прогнозована кількість вакантних посад суддів, стосовно яких оголошено добір – 1 800. Строк подання заяви та документів для участі у доборі – з 1 березня 2025 року до 30 березня 2025 року. У оголошенні зазначено про катастрофічний брак суддів у місцевих судах, який спричиняє перевантаження працюючих суддів та має наслідком порушення строків розгляду справ.

Враховуючи тривалість процедури добору, його завершення очікується на раніше 2026 року.

Останній конкурс в апеляційні суди був оголошений ВККС ще у 2019 році, але так і не був завершений.

Завершення ж триваючого конкурсу на зайняття вакантних посад суддів апеляційних судів, оголошеного рішенням Комісії від 14 вересня 2023 року № 94/зп-23, за оптимістичними прогнозами очікується не раніше кінця 2025 року.

Голова Вищої ради правосуддя, виступаючи 9 грудня 2024 року на XIII Судовому форумі, зазначив про те, що «наразі кількість суддів, які звільняються, значно перевищує кількість кандидатів на посади суддів, яких спроможна провести через конкурсні процедури ВККС і рекомендувати до призначення Вища рада правосуддя. Відповідно, збільшується навантаження на тих суддів, які працюють. За таких умов україні проблематично забезпечити доступ громадян до правосуддя. Якщо не дотримані процесуальні права осіб, не забезпечений ефективний, повний, усебічний і відкритий судовий розгляд справ, то довіри до судової гілки влади досягти не вдасться».

Протягом цього часу єдиним інструментом для вирівнювання середнього навантаження в місцевих та апеляційних судах є процедура відраджень суддів.

Водночас, у більшості відраджених суддів вже закінчуються загальні строки їх можливого відраджень, передбачені абзацом 2 ч. 2 статті 55 Закону про судоустрій, що призведе до

припинення їх відрядження до подолання причин, що зумовили його необхідність – триваючий кадровий дефіцит в судовій системі.

Припинення відрядження призведе до перерозподілу судових справ, що перебували на розгляді таких суддів, а також вимагатиме формального оголошення нових процедур відрядження, що потребуватиме зайвих ресурсів та часу в роботі як ВККС, так і ВРП, які в поточній ситуації мають більш пріоритетні завдання.

Все це вплине на строки розгляду справ в таких судах та на ефективність доступу громадян до правосуддя, який може опинитися під ризиком.

Враховуючи вищевикладені обставини, а також правовий режим воєнного стану, доцільним вбачається встановлення тимчасового правила, що до завершення відповідних процедур конкурсу та добору обмеження загального строку відрядження судді, передбачені абзацом 2 ч. 2 статті 55 Закону «Про судову систему і статус суддів», не застосовуються (*Судово-юридична газета (<https://sud.ua/uk/news/publication/319485-v-verkhovnoy-rade-zaregistrirovan-novyy-zakonoproekt-o-srokakh-komandirovki-sudey-dlya-predotvrascheniya-kollapsa-sudebnoy-sistemy>). – 2025. – 4.01*).

Вища кваліфікаційна комісія суддів 15 січня оголосила результати практичного завдання для кандидатів на посади суддів Вищого антикорупційного суду та Апеляційної палати цього суду, згідно з якими з конкурсу до Апеляційної палати вибули всі кандидати, повідомив у коментарі ZN.UA член комісії Віталій Гацелюк.

Водночас у конкурсі до ВАКС продовжать участь семеро кандидатів.

Конкурс на 15 посад суддів ВАКС та 10 посад суддів Апеляційної палати був оголошений ВККС ще 23 листопада 2023 року після рішення Вищої ради правосуддя, яка схвалила необхідність збільшення чисельності суддів ВАКС до 42, а Апеляційної палати ВАКС до 21. Згодом до конкурсу у ВАКС було допущено 100 кандидатів, а до апеляційної палати – 61-го.

«На жаль, дві третіх кандидатів ми втратили на етапі визначення когнітивних здібностей

(IQ-тест). Нагадаю, кандидати на посади суддів ВАКС та Апеляційної палати для допуску до наступного етапу конкурсу мали набрати 75% від максимально можливого балу – зі 145 балів», – нагадав Віталій Гацелюк.

У підсумку на 15 посад суддів ВАКС залишилося 25 кандидатів, а на 10 посад суддів апеляційної палати – 19.

На початку грудня минулого року кандидати написали практичне завдання, яке перевіряли троє членів ВККС та троє професорів. У підсумку до етапу співбесіди пройшли семеро кандидатів у судді ВАКС. Конкурс до Апеляційної палати на цьому завершився.

«Сьогодні комісія активно працює над оголошенням наступного конкурсу, зокрема, до Апеляційної палати. Провести цей конкурс – це вимога, зокрема, Ukraine Facility», – зауважив Гацелюк.

Він підкреслив, що у ВККС хочуть відібрати максимально професійних кандидатів і для цього тісно працюють і партнерами, – «За останні два місяці комісія «відкатала» всі процедури і готова провести наступну хвилю конкурсного добору до ВАКС, оскільки вже зрозуміло, що не всі вакансії вдасться заповнити, а також до Апеляційної палати, оскільки потрібно проводити новий конкурс. Сподіваємося на максимальну увагу та інтерес з боку юристів-професіоналів», – зазначив він.

Нагадаємо, що конкурс проводить ВККС за участі Громадської ради міжнародних експертів, що складається з шести фахівців у сфері права та антикорупційної діяльності, які призначаються за пропозиціями міжнародних організацій, з якими Україна співпрацює у сфері протидії корупції (*Дзеркало тижня (<https://zn.ua/ukr/LAW/konkurs-do-apeljatsijnoji-palati-antikoruptsijnoho-sudu-rozpochnetsja-zanovo.html>). – 2025. – 16.01*).

Вища кваліфікаційна комісія суддів відкрила Громадській раді доброчесності (ГРД) та Громадській раді міжнародних експертів (ГРМЕ) повний доступ до суддівських досьє та досьє кандидатів на посади суддів. Про це йдеться в одному з додатків до рішення ВККС від 13 січня 2025 року.

«Для здійснення своїх повноважень у межах відповідних процедур, що проводяться Комісією, члени Громадської ради доброчесності, Громадської ради міжнародних експертів та інших допоміжних органів Комісії мають право повного доступу до матеріалів суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) у випадках, передбачених законом», – йдеться в додатку.

Доступ до матеріалів, які існують виключно в паперовому вигляді, надаватимуть у приміщенні ВККС (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/POLITICS/vkks-nadalamizhnarodnim-ekspertam-z-hrme-povnij-dostup-do-suddivskikh-dosje.html>). – 2025. – 28.01).

Європейський Союз готовий допомогти Україні у реформуванні країни, зокрема і судової системи, відповідно до європейських стандартів. Про це заявив німецький депутат Європарламенту та постійний доповідач органу щодо України Міхаель Галер в інтерв'ю Еспресо.

На його думку, окрім питань війни, яка є кошмаром для всіх державних інституцій і громадян, ключові виклики для України на шляху до членства в ЄС пов'язані з адаптацією до величезної кількості нормативних актів, з яких складається Європейський Союз. Галер додав, що в минулому це також було випробуванням для всіх країн-кандидаток.

«Україна виходить зі старих радянських структур та іноді мислення. На прикладах країн Балтії, які також були частиною Радянського Союзу, ви можете бачити, як вони подолали це і скористалися можливостями, які дає членство в ЄС. З одного боку, це шанс, з іншого – виклик», – зазначив євродепутат.

Він пояснив, що українська правова та судова системи потребують реформування, щоб відповідати чинним європейським стандартам.

«Коли йдеться про порушення законів, судді та прокурори повинні мислити по-новому і більше не бути готовими брати хабарі, як це було в минулому, або залежати від владних структур,

як політичних, так і економічних. Ніхто не повинен думати, що може купити суд для власних цілей. Це те, чого прагнуть усі свідомі громадяни України. Це є і проголошеною метою влади, і опозиції, і всіх партій, де є консенсус щодо інтеграції в ЄС. Але з практичного погляду це досі є реальними викликами, і ми (ЄС, – ред.) готові з ними допомогти. Є сотні, якщо не тисячі експертів на місцях, які допомагають ці проблеми розв'язувати», – зазначив Міхаель Галер (*Ecnpeco* (<https://espresso.tv/vstup-v-yes-deputat-evroparlamentu-mikhael-galer-reforma-sudovoi-sistemi-klyuchoviy-viklik-ukraini-nashlyakhu-do-es>). – 2025. – 26.01).

Народний депутат, голова підкомітету з питань адміністративно-територіального устрою Комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування Віталій Безгін вкотре повідомив, що стрімких змін до адміністративно-територіального устрою не буде і закликав не сіяти паніку з цього приводу.

«Досить паніки щодо начебто миттєвої ліквідації окремих громад! Її не буде! Спочатку державна влада збере дані, потім розробить модель і тільки потім будуть адміністративні рішення з попереднім публічним обговоренням. Крім того, все це накладеться на повноцінний розподіл територій за функціональними типами. З окремими підходами до управління, якщо мова про прикордоння з рф або прифронтові громади, до прикладу. Роботу, яка мала б бути виконана ще в 2023, нарешті почали активно та професійно робити», – написав народний депутат на своїй Фейсбук-сторінці.

Він також попросив повідомляти, якщо «якісь РДА» лякають громади тим, що вони отримали задачу «малювати» нові мапи.

«Це винятково самодіяльність окремих локальних чиновників», – сказав Віталій Безгін (*Децентралізація* (<https://decentralization.ua/news/19162>). – 2025. – 22.01).

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

Міщенко І., суддя Верховного суду України

(Промова виголошена під час зустрічі Спільноти Української школи політичних студій)

Основи справедливості

Здається, немає іншого місця в суспільстві, яке асоціювалось б зі справедливістю більше, ніж суд. Або менше, якщо ви активні користувачі соціальних мереж і мова про український суд.

Як гадаєте, скільки разів слово «справедливість» згадується в Конституції України? Правильна відповідь – один, у статті 95: «Бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами й територіальними громадами».

А що там в розділі про судочинство? Стаття 129 Конституції говорить: «Суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права».

Отакої! Може ми з вами щойно знайшли проблему? Швидко вносимо зміни в статтю 129 Конституції, додаємо справедливість і все – маємо справедливий суд!

Але продовжимо цей мисленнєвий експеримент. Як ви думаєте, скільки разів слово «справедливість» зустрічається в Конституції США? Ви не повірите – теж один! П'ята поправка свідчить: «Приватну власність не можна відбирати для громадських потреб без справедливої винагороди».

Продовжимо рухатись за логікою Конституції. Замість слова «справедливість» Конституція каже «верховенство права». Може там щось є про справедливість?

Звернемось до канонічного тексту – це висновок Венеційської комісії 2011 року, який мовить, що верховенство права складається з 6 елементів:

- 1) законність;
- 2) юридична визначеність;
- 3) заборона свавілля;
- 4) доступ до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами;
- 5) дотримання прав людини;

б) заборона дискримінації та рівність перед законом.

Чи помітили ви слово «справедливість»?

Тобто, верховенство права як ідеал правової держави, якою ми хочемо стати, концепції справедливості не містить зовсім.

Ці шість елементів, які складають собою верховенство права, почали формуватись, як тільки з'явилися перші паростки людської цивілізації, і кожне слово в цих шести елементах буквально обточене десятками поколінь, з Давнього Риму і дотепер.

То чому ні в українській, ні в американській Конституції, ні в європейському правовому каноні немає слова «справедливість»?

Перед тим, як надати свою відповідь, звернусь до мистецтва.

Який фільм найчастіше називають американські юристи як фільм, який підштовхнув їх до вибору професії? Це фільм «Вбити пересмішника» за автобіографічним романом Харпер Лі, який вважається одним з найкращих фільмів ХХ століття.

Сюжет досить простий – південний штат США, біла дівчина звинувачує у зґвалтуванні афроамериканця. Головний герой – адвокат, Аттікус Фінч, вдівець, який виховує двох дітей, захищає його. Кульмінацією фільму вважається завершальне слово Аттікуса. Режисер йде на хитрість і розташовує камеру прямо посеред присяжних, щоб викликати в нас відчуття, ніби вирок виносимо ми.

Про що говорить Аттікус у своїй семихвилинній завершальній промові? Можливо, про справедливість? Чи про верховенство права?

Ні. Він каже про те, що жінку зґвалтував шульга, а в обвинуваченого Тома Робінсона ліва рука погано функціонує, він правша. А всі докази проти нього – це покази двох свідків – самої дівчини та її батька, які плутаються і суперечать самі собі.

Згадайте «12 розгніваних чоловіків», де один впертий присяжний переконали інших одинадцять, що афроамериканський підліток не винен у смерті свого батька.

Присяжному № 8 протистоїть Присяжний № 3, біржовий брокер, дуже логічний і впевнений член журі. До самого кінця він підтримує обвинувачення, послідовно обґрунтовуючи кожен пункт, але вимушений поступово погоджуватись, що вони сумнівні. І от час викладати козири. Все обвинувачення, по суті, будується на показах сусідки, яка бачила момент вбивства. Вона, як і Присяжний № 3, носить окуляри та в показах наголосила, що «бачила момент вбивства, коли лягала спати».

«Ніхто не лягає спати в окулярах», – приголомшено каже Присяжний № 3. І це кульмінаційний момент в обговоренні, після цього всі голосують за невинуватість.

Про що нам говорять ці дві кіноісторії? Чому у двох найвідоміших фільмах про суд кульмінаційні моменти присвячені лівій руці та окулярам, а конституції та верховенство права не згадують про справедливість?

Суд шукає правду, тверді факти, докази. Питання, на яке суд дає відповідь – що сталося? Те, як він на це питання відповідає, це – Справедливість.

Пам'ятаєте, які рішення виносять присяжні в цих двох фільмах? «12 розгніваних чоловіків» – не винен, «Убити пересмішника» – винен. Чому ми називаємо один вирок справедливим, а інший – ні? Бо в одному випадку присяжні встановили правду і діяли відповідно до неї, а в іншому – правда теж була перед їх очима, але вони її проігнорували.

Правова думка століттями відшліфовує алгоритм того, як має працювати суд, як він шукає правду, і суспільство розумно припускає, що якщо слідувати цьому алгоритму – результат буде справедливим. Тому – права людини, заборона дискримінації, рівність, законність, доступ до правосуддя з незалежними та безсторонніми судами, заборона свавілля і визначеність – все це про справедливість як процес, а не наперед визначений результат.

Основою справедливості є правда, а справедливий суд – це суд, в якому правда перемагає. Правда не як філософська категорія, відірвана від життя. Правда як ліва рука Тома Робінсона чи свідок, яка зняла окуляри перед тим, як лягати спати. Зрештою, вся ця складна конструкція під назвою «правосуддя» покликана надати відповідь на ці питання, а надавши – дати чесну інтерпретацію.

Пригадайте, як працювали сталінські суди. Головним у них було зізнання. Задумайтесь над цим парадоксом – одна з найбільш тоталітарних країн все ж дотримувалась процесу, але замість пошуку правди створювала її сурогат – зізнання. Потім прокурор Вишинський скаже: «Зізнання – цариця доказів». І саме на цьому концепті була побудована радянська судова система, і саме тому ми називаємо її несправедливою, бо правду там ніхто не шукав, а підміняв її пошук вибиттям зізнання.

То що таке основи справедливості?

Коли я думаю про це, я згадую Рому Ратушного. Я згадую його неймовірну здатність об'єднувати людей у пошуку та захисті правди. У його впертій наполегливості змушувати владу дотримуватись процедур, покликаних знаходити і захищати правду.

Основи справедливості – це можливість називати речі своїми іменами. Битись за правду з посмішкою на вустах. Брати на себе відповідальність. Формувати сенси. Не ховатись за формальностями, але поважати процеси, покликані знайти правду і застосовувати їх. Боротись за свої цінності та за свою країну. Пам'ятати у першу чергу про інших, а потім про себе.

Рома якось твітнув: «Чим більше росіян ми вб'ємо зараз, тим менше росіян доведеться вбивати нашим дітям». Мені хотілося б, щоб окрім меншої кількості росіян, ми навчили своїх дітей жити правдою і справедливістю, яка на ній будується. Це нам під силу, бо ми з вами стоїмо на плечах титанів.

Це факт. Це правда. Це основа (*NV* (<https://nv.ua/opinion/konstituciya-ukrainy-sudya-verhovnogo-suda-o-spravedlivosti-dlya-ukraincev-50482526.html>)). – 2025. – 17.01).

Берназюк Я., суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду

Штучний інтелект і система правосуддя України

Минулий рік для системи правосуддя завершувався з одночасним відчуттям тривоги та оптимізму. Система залишається цілісною, змогла чимало зробити для перемоги та майбутнього динамічного розвитку держави, але попереду ще багато планів у цьому напрямку.

Погляд у рік минулий

Для мене 2024 рік в аспекті технологій штучного інтелекту (Artificial intelligence), як і для переважної більшості колег, запам'ятається особливо яскраво. ШІ пройшов еволюцію від чогось далекого й фантастичного до реального та повсякденного помічника у всіх сферах життєдіяльності, де потрібна швидка, об'єктивна і професійна обробка інформації. За минулий рік було проведено 14 різних навчальних зустрічей (лекцій, тренінгів, семінарів) з питань ШІ, на платформі Національної школи суддів України, на яких приблизно з тисячею колег змогли обмінятися сотнями запитань та відповідей і пройти перший шлях від ознайомлення з новими можливостями ШІ до вже обміну реальними life hacks для юристів. Це був дійсно безцінний досвід колективної роботи.

Варто відзначити, що багато колег протягом 2024 року змогли публічно презентувати свої думки та досвід, пов'язані зі сферою ШІ у системі правосуддя, зокрема Расім Бабанли («Штучний інтелект у судочинстві: можливості, ризики та межі застосування»); Наталія Блажівська («Цифрова трансформація судочинства: досвід та висновки для України»); Віктор Городовенко («Штучний інтелект і технології можуть значно допомогти у роботі суддям, але не замінити їх»); Сергій Козьяков («Чи може впровадження штучного інтелекту стати частиною судової реформи?»); Єгор Краснов («Застосування інформаційних технологій та можливості використання штучного інтелекту під час здійснення судочинства»); Василь Крат та Ігор Голубовський («Штучний інтелект і

судочинство»); Василь Крат (Штучний інтелект і судочинство»); Галина Юровська та Віктор Городовенко («Суддя і штучний інтелект: переваги, виклики, загрози»).

На мою думку, система правосуддя в 2024 році у взаємодії з ШІ запам'яталася трьома важливими подіями:

1. Висловлення позиції Верховного Суду стосовно використання ШІ учасниками судового процесу (ухвала Судової палати для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів Касаційного господарського суду від 08.02.2024 р. у справі № 925/200/22.

2. Висловлення позиції з'їзду суддів України стосовно використання ШІ суддями (Кодекс суддівської етики від 18.09.2024 р.

3. Затвердження Всеукраїнською громадською організацією «Асоціація правників України» та внесення 26.12.2024 р. Національним агентством кваліфікації Професійного стандарту «Суддя» до Реєстру кваліфікацій.

ШІ в судочинстві: позиція ВС

Позиція Верховного Суду стосовно використання ШІ учасниками судового процесу з огляду на неймовірний інтерес до неї була майже одразу висвітлена на сайті суду: «Апелювання до «позиції» системи штучного інтелекту «ChatGPT» у заяві про роз'яснення постанови суду касаційної інстанції є виявом неповаги до суддів та зловживанням процесуальними правами. Штучний інтелект може бути корисним і допоміжним інструментом у сфері правосуддя, але не може замінити роль суддів.

Протиставлення учасником судового процесу в процесуальній заяві висновків судової палати Верховного Суду з правового питання та системи штучного інтелекту, що не має нормативного регулювання та науково доведеного підґрунтя для використання як підстава для роз'яснення рішення суду

неминуче спричиняє проблеми з точки зору впливу на авторитет ВС, його судової практики й довіри до судової влади загалом. Судді та адвокати розділяють основоположний обов'язок дотримання процесуальних норм і принципів справедливого судочинства. Адвокати, усвідомлюючи роль Верховного Суду в демократичному суспільстві, мають виявляти високий рівень професійної обачності й конструктивної співпраці із судом, позбавляючи його від подачі завідомо необґрунтованих скарг (заяв). Навмисне чи недбале зловживання ресурсами суду, в тому числі використання штучного інтелекту без належного розуміння його можливостей як підстава для протиставлення його висновків висновкам суду, може підірвати довіру до судової системи. Така поведінка суперечить меті права на звернення до суду».

Окрема думка судді Ганни Вронської до зазначеної ухвали судової палати для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів Касаційного господарського суду зводилася до того, що: «Відповіді, згенеровані ШІ «ChatGPT», з метою обґрунтування своєї позиції, зважаючи на зміст заяви, наведені в ній доводи та аргументи, заявник не виявив неповагу до суду та не поставив підсумнів його висновки, а навпаки – прагнув з'ясувати та уточнити окремі висновки з питань, щодо яких висловився Верховний Суд. У заяві відсутні будь-які принизливі, образливі чи інші негативні висловлювання, відверта демонстрація неповаги до Суду тощо. Саме по собі посилення на інформацію, що була згенерована за допомогою технологій ШІ, за відсутності інших обґрунтованих обставин, які б свідчили про недобросовісні процесуальні дії особи, не може визнаватися зловживанням процесуальними правами».

У своєму дописі Юлія Курило висловила власну позицію стосовно використання ШІ учасниками судового процесу: «Авторитет Верховного Суду, який так емоційно обстоюється в його ухвалі, не має нічого спільного з феноменом штучного інтелекту. Він побудований на високому рівні експертизи,

послідовності та здатності пояснити своє рішення, на етиці та людяності. Адвокатам не потрібен штучний інтелект, аби помічати суперечливість висновків, неоднакове застосування норм права або упередженість та відверте підігрування на угоду певній категорії учасників процесу, наприклад через «державні інтереси». Аналіз та критика, яку адвокати публічно висловлюють щодо текстів судових рішень, зокрема й Верховного Суду, є природним наслідком професійної діяльності, яка передбачає спільну із суддями відповідальність за те, аби право допомагало нашій країні розвиватися, а звичайні люди та бізнес відчували, що їхні інтереси захищено».

Важливість позиції Верховного Суду, сформованої в ухвалі від 08.02.2024 у справі №925/200/22, підтверджується її використанням у подальшій практиці судів та низці наукових досліджень: Басиста І. В. («Штучний інтелект: правила використання, перспективи, ризики та загрози, застосовність для кримінального провадження»); Нагнибіда В. («Перспективи використання штучного інтелекту при вирішенні міжнародних комерційних спорів»); Пода Р. В., Керноз Н. Є. («Штучний інтелект у рішеннях суду України»); Пушкарьова Н. («Перспективи застосування штучного інтелекту в українському правосудді»); Склярєнко І. В. («Сучасні перспективи заміни суддів у цивільному судочинстві на технологію штучного інтелекту»); Удовенко Ж. В. та Басиста І. В. («Використання штучного інтелекту в кримінальному провадженні: ілюзія чи реальність»); Шевчук О. В. («Професійна етика у застосуванні технологій штучного інтелекту учасниками судового процесу»).

Щодо статті 16 Кодексу суддівської етики

Особисто для мене найважливішою подією 2024 року у системі правосуддя, пов'язаною з ШІ, стала імплементація у законодавство України статті 16 Кодексу суддівської етики, згідно з якою визначено, що «Використання суддею технологій штучного інтелекту є допустимим, якщо це не впливає на незалежність та неупередженість судді, не стосується оцінки доказів і процесу ухвалення рішень та не порушує вимог законодавства». Для важливості

розуміння цієї норми слід врахувати положення частини першої статті 58, частини першої статті 127 та частин першої і третьої статті 129 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», згідно з якими питання етики суддів визначаються Кодексом суддівської етики, що затверджується з'їздом суддів України за пропозицією РСУ; організаційними формами суддівського самоврядування є збори суддів, Рада суддів України, з'їзд суддів; найвищим органом суддівського самоврядування є з'їзд суддів України; з'їзд суддів України приймає рішення, що є обов'язковими для всіх органів суддівського самоврядування та всіх суддів.

Голова Верховного Суду Станіслав Кравченко неодноразово публічно висловлювався стосовно цього питання: «Я підтримую зміни, внесені до Кодексу суддівської етики. Цей документ має бути живим організмом, що детально регламентує етичні вимоги, оскільки етичний складник у діяльності суддів завжди мав і матиме доволі суттєве значення для авторитету судової влади та рівня довіри громадян до суду. Дуже правильно, що зараз в Україні дедалі жвавіше обговорюються питання застосування штучного інтелекту, адже про це сьогодні говорить весь світ. Питання лише в тому, наскільки можливості ШІ можуть використовуватися при здійсненні правосуддя? Наша позиція щодо цього є стабільною й зводиться до того, що ШІ може бути ще одним помічником для судді, але, безумовно, суддю він замінити не може. Тому згадка в Кодексі суддівської етики про можливість використання суддею ШІ з певними застереженнями є раціональною і, вочевидь, буде підштовхувати нас до того, щоб ми якомога більше використовували цей інструмент у ролі помічника у виконанні рутинних завдань. Якщо питання щодо застосування ШІ в процесі підготовки проекту рішення по суті є доволі дискусійним, адже в цьому аспекті ШІ не може замінити суддю, то стосовно використання ІТ-продуктів у процесі вирішення організаційних питань, зокрема розподілу справ, думка учасників конференції була одноголосною: за цим, безперечно, велике майбутнє, і ці підходи до організації роботи слід впроваджувати вже сьогодні.

Третьою важливою подією, пов'язаною з адаптацією системи правосуддя до нової реальності, що зумовлені стрімким розвитком ШІ, є офіційне введення в дію в Україні Професійного стандарту «Суддя». Як зазначено в цьому стандарті: «Назва документа, що підтверджує професійну кваліфікацію особи: рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про підтвердження здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді (за результатами кваліфікаційного оцінювання); подання Вищої ради правосуддя Президентові України про призначення судді (за результатами розгляду рекомендації Вищої кваліфікаційної комісії суддів України)».

Про цифрову компетентність суддів

Особливість цього стандарту полягає в тому, що окремою вимогою до судді визначено «Цифрову компетентність», яка охоплює шість окремих складових такої компетентності та вимагає від судді наступних навичок та умінь: ідентифікувати та використовувати комп'ютерні й мобільні пристрої для вирішення робочих завдань, змінювати налаштування застосунків; адмініструвати онлайн сервіси; шукати, фільтрувати та перевіряти дані; аналізувати, інтерпретувати та оцінювати дані, інформацію та цифровий контент; застосовувати відповідні формати для створення певного цифрового контенту; застосовувати засоби цифрового зв'язку; поширювати дані та обмінюватися даними; відображати та використовувати цифрову ідентичність; дотримуватися визначених заходів кібергігієни, захисту та безпеки, в тому числі розпізнавати неліцензійні застосунки; використовувати дані через декілька середовищ та послуг цифрових інструментів.

Висновки

1. Взаємодія системи правосуддя України з технологіями штучного інтелекту (ШІ) у 2024 році підтвердила актуальність такої співпраці та потенціал для покращення ефективності судових процесів. Результати, як-от навчання юристів, використання інструментів ШІ та аналіз їхніх обмежень, стали важливими кроками в цифровій трансформації правосуддя.

2. Верховний Суд і з'їзд суддів України сформувавши важливі позиції щодо використання ШІ, підкресливши, що він є допоміжним інструментом, який не замінює ролі судді. Ці рішення заклали етичні та процедурні межі для застосування ШІ в судовій системі, що сприяє збереженню незалежності суддів та захисту принципів справедливого правосуддя.

3. Інтеграція цифрових компетенцій у Професійний стандарт «Суддя» є ключовим

кроком для підготовки системи правосуддя до викликів майбутнього. Цей стандарт окреслює вимоги до сучасного судді, включаючи знання цифрових технологій, кібергігієни та ефективного використання ШІ, що є основою для подальшого розвитку правосуддя в Україні (*Lexinform (https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/shtuchnyj-intelekt-i-systema-pravosuddya-ukrayiny/)*. – 2025. – 20.01).

Лубінець Д., Уповноважений Верховної Ради України з прав людини

Як Конституція гарантує ваше право на особистий прийом?

Стаття 40 Конституції України встановлює, що усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Відповідно до Конституції України (статті 22, 64), вказане право на звернення, включно з особистим прийомом, є непорушним навіть у період воєнного стану. Це гарантує громадянам можливість захисту своїх прав і інтересів через взаємодію з органами державної влади, місцевого самоврядування та їхніми посадовими особами.

Як забезпечується особистий прийом?

На законодавчому рівні право на особистий прийом закріплено у статті 22 Закону України «Про звернення громадян». Керівники та посадові особи державних і місцевих органів зобов'язані проводити прийом громадян особисто.

Важливо пам'ятати:

Графік прийому визначає керівник органу, і ця інформація має бути публічно доступною.

Організація прийому: громадяни можуть записатися на прийом або прийти без запису залежно від внутрішнього порядку установи.

Керівники органів мають право самостійно визначати дні, години та місце проведення прийому громадян.

Як проводиться особистий прийом?

Реєстрація звернень: усі звернення під час прийому реєструються.

Рішення на місці: якщо питання не потребує додаткових перевірок, посадова особа має вирішити його під час прийому. У складних випадках звернення розглядається в порядку письмових заяв.

Форма відповіді: громадянин може обрати, отримати відповідь письмово чи усно.

Які найпоширеніші порушення?

Порушення права на особистий прийом можуть проявлятися в таких формах:

-Відсутність графіка прийому або його нерозголошення.

-Порушення встановлених днів і годин прийому.

-Непроведення особистого прийому керівником установи.

-Проведення прийому у незручний час або місці (наприклад, до початку робочого дня або після його закінчення; у незручному місці, куди важко дістатися тощо).

-Відмова в прийомі через запровадження воєнного стану.

Як воєнний стан впливає на реалізацію права?

Воєнний стан може ускладнювати проведення особистого прийому, але не виключає цього права. Державні органи повинні адаптувати графіки прийому та умови його проведення до поточної ситуації, не порушуючи законодавства та права людей!

Право на особистий прийом – це діалог між людьми та державою

Право на особистий прийом залишається важливим інструментом захисту прав громадян навіть у надзвичайних умовах. Органи влади мають забезпечувати його реалізацію, дотримуючись норм закону.

Таке право є не лише формальністю, а й основою довіри суспільства до держави (*LB.ua (https://lb.ua/blog/dmytro_lubinets/653380_yak_konstitutsiya_garantuie_vashe_pravo.html). – 2025. – 2.01*).

Хотинська-Нор О., Голова Правління АПЦ «Стале правосуддя», доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України
Потапенко А., заступник голови Правління АПЦ «Стале правосуддя», суддя Ржищевського міського суду Київської області, член Ради суддів України, PhD
Свояк Д., член Правління АПЦ «Стале правосуддя», суддя Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області

Основні новели Закону №4173-IX щодо вдосконалення ухвалення та проголошення судових рішень: коментарі членів авторського колективу законодавчих пропозицій

8 лютого 2025 року набирає чинності Закон України від 19 грудня 2024 року № 4173-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення ухвалення та проголошення судових рішень» (далі – Закон № 4173-IX).

Цим Законом внесено зміни до ЦПК України, ГПК України та КАС України, у яких вилучено усі положення, що містять словосполучення «нарадча кімната».

Натомість такими змінами посилюються існуючі гарантії незалежності судді щодо таємниці ухвалення судового рішення, що встановлені статтею 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (далі – Закон № 1402-VIII), зокрема процесуальним законом буде чітко передбачено, що будь-яке втручання у процес ухвалення судом судового рішення забороняється.

Ухваленню закону №4173-IX передували тривалі обговорення у парламенті та правничій спільноті. Попри деякі критичні зауваження, загалом закону було висловлено підтримку Верховним Судом, Радою суддів України,

Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Деснянським районним судом м. Чернігова, а також фахівцями Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Національного університету «Одеська юридична академія», Львівського національного університету імені Івана Франка.

У той же час у парламенті очікується розгляд аналогічних змін до КПК України, КУпАП. Законопроект від 30 червня 2023 року № 9446 наразі підтриманий Комітетом Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності.

Які ключові передумови ухвалення та переваги змін?

Згідно із пояснювальною запискою до проекту Закону від 30 червня 2023 року №9445 законодавчі зміни розроблені з метою підвищення ефективності й удосконалення процесуальних стадій ухвалення та проголошення судових рішень, гармонізації національного законодавства щодо правил судочинства із законодавством країн Європейського Союзу.

Серед завдань Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року №231/2021 (далі – Стратегія), щодо удосконалення системи правосуддя є забезпечення координованості та збалансованості процесу удосконалення з урахуванням подальшої гармонізації національного законодавства із законодавством Європейського Союзу; підвищення ефективності організації судової влади та інститутів правосуддя, зміцнення довіри до них суспільства.

Стратегією передбачено наділення суду правом у випадках виготовлення повного тексту судового рішення оголосити в судовому засіданні його вступну і резолютивну частини та навести основні мотиви цього рішення; удосконалення законодавства з метою запровадження дієвих механізмів запобігання зловживанню учасниками процесу своїми процесуальними правами, ефективних інструментів реагування на неналежну поведінку учасників судового процесу, що призводить до затягування розгляду справи (підпункт 4.1.4 «Щодо судочинства» пункту 4.1 «Покращення доступу до правосуддя» Стратегії).

На підставі положень ЦПК України, ГПК України, КАС України встановлено загальне правило про те, що суди ухвалюють рішення, постанови іменем України негайно після закінчення судового розгляду. При цьому передбачено лише право суду проголосити вступну та резолютивну частини рішення з відкладенням у виняткових випадках складання повного рішення на визначений законом строк. Повне рішення має відповідати скороченому, його вступна та резолютивна частини змінити бути не можуть, що, своєю чергою, спонукає суд у стислі строки ухвалити рішення з висновками по суті. Інколи, у справах більшої складності, це призводить до правових помилок, які суд не може виправити самостійно, і такі помилки усуваються виключно шляхом апеляційного перегляду чи касаційного оскарження судових рішень.

Статтею 48 Закону № 1402-VIII передбачено, що незалежність судді забезпечується, зокрема,

порядком здійснення правосуддя, визначеним процесуальним законом, таємницею ухвалення судового рішення тощо.

Водночас положеннями статей 56 та 106 Закону № 1402-VIII до таємниці, що охороняється законом, віднесено таємницю нарадчої кімнати. Однак цей Закон не містить визначення таких термінів, як «таємниця нарадчої кімнати» та «нарадча кімната». Такі визначення містяться у процесуальному законодавстві. Положеннями статті 244 ЦПК України, статті 219 ГПК України, статті 227 КАС України визначено, що нарадча кімната – це спеціально обладнане для ухвалення судових рішень приміщення.

Варто зауважити, що у такому розумінні в сучасних наукових дослідженнях інститут «нарадчої кімнати» переважно оцінюється як рудимент радянського законодавства, масив якого формувався в умовах тоталітаризму, що слугує серед іншого аргументом на користь пропозицій щодо його вилучення з процесуального законодавства.

Питання ухвалення рішення суду є ключовим елементом будь-якого судочинства, тому що це результат судового розгляду, яким підводяться підсумки усієї процесуальної діяльності суду, та є фінальним актом, яким завершується правосуддя.

Однак при оновленні процесуального законодавства у 2017 році його автори не звернули належної уваги на те, що інститут «нарадчої кімнати», який наразі є невід’ємною частиною відкритого судового процесу, станом на умови сьогодення має вигляд надмірного формалізму та не відповідає ані меті запровадження терміну «таємниця нарадчої кімнати», яка насамперед має передбачати заборону втручання та впливу на ухвалення судового рішення, ані суті судової діяльності, яка передбачає здійснення ефективного правосуддя в розумні строки.

У всіх без винятку справах суд не вправі відкласти ухвалення рішення і в окремих випадках позбавлений часу, достатнього для ухвалення рішення, навіть при складанні скороченого рішення, оскільки таке має відповідати завданням та принципам

судочинства. Зазначені обставини в окремих випадках стають підставою для оголошення судом перерви на стадії судових дебатів або відкладення судового засідання, що зумовлює призначення нового судового засідання з викликом учасників справи.

Тобто загалом ухвалення рішень відбувається негайно після закінчення судового розгляду та його проголошення у той же самий день у судовому засіданні. Водночас для підвищення ефективності судочинства та здійснення правосуддя варто передбачити можливість, що у виняткових випадках залежно від складності справи суд може відкласти ухвалення та проголошення рішення на строк не більш як на десять днів із дня переходу до ухвалення рішення, оголосивши дату та час його проголошення.

Необхідність внесення наведених вище змін, а також змін щодо виключення інституту «нарадчої кімнати» з процесуального законодавства підтверджується результатами аналізу процесуального законодавства європейських країн, США, Канади та Великобританії.

Так, у Німеччині передбачено, що як тільки судовий спір готовий для ухвалення остаточного рішення, суд виносить остаточне рішення (стаття 300 Code of Civil Procedure). Якщо відбулося усне слухання, судові рішення, як правило, оголошуються на слуханні, на якому проводиться усне слухання, в особливих випадках на слуханні, яке призначається негайно і повинно відбутися не пізніше ніж через два тижні. Рішення буде вручено зацікавленим особам. Замість проголошення допускається вручення судового рішення; у такому випадку рішення має бути надіслано до секретаріату протягом двох тижнів після усного слухання (стаття 116 Code of Administrative Court Procedure).

У Швейцарії суд, якщо може ухвалити рішення, закриває провадження, ухвалюючи не розглядати справу по суті, або ухвалюючи рішення по суті. Суд ухвалює рішення більшістю (стаття 236 «Остаточне рішення» Swiss Civil Procedure Code). Суд може повідомити сторони про рішення без надання

письмового викладу підстав (стаття 239 «Повідомлення сторін та викладення підстав» Swiss Civil Procedure Code). Орган письмово повідомляє сторони про свої рішення. За згодою сторони повідомлення про постанову може бути надіслано електронними засобами (стаття 34 Federal Act on Administrative Procedure).

Цивільним процесуальним законодавством Франції та Польщі хоча і встановлено таємність наради суддів, однак не передбачено наявності для цього кімнати чи спеціального приміщення. За кодексом про цивільну процедуру Італії рішення обговорюється таємно в залі засідань колегії.

У Великій Британії кожне рішення чи наказ виноситься судом, крім випадків, коли: (а) суд наказує стороні скласти його; (b) сторона з дозволу суду погоджується скласти його; (c) суд не вимагає його складання; або (d) це наказ про згоду згідно з правилом 40.6 (Складання та винесення судових рішень та ухвал 40.3 The Civil Procedure Rules 1998).

Цивільне процесуальне законодавство США та Канади не передбачають ні таємної наради суддів, ні, тим паче, інституту «нарадчої кімнати».

На практиці у багатьох національних місцевих судах у випадку, коли в суді відсутні спеціальні приміщення під зал судових засідань чи нарадчу кімнату, а судочинство проводиться у кабінеті судді, суддя оголошує про вихід до «нарадчої кімнати» для ухвалення рішення, а секретар судового засідання просить усіх вийти, і виходить сам. Таким чином, суддя опиняється у нарадчій кімнаті – у власному робочому кабінеті.

Зрештою, про необхідність змін щодо вилучення з процесуального законодавства інституту «нарадчої кімнати» свідчить й судова практика.

З аналізу судової практики Верховного Суду вбачається, що посилення у касаційних скаргах на порушення судом режиму нарадчої кімнати формальні (інколи навіть є зловживанням процесуальними правами) та не доводять обставин впливу на незалежність і неупередженість суддів при обговоренні та ухваленні відповідних судових рішень,

насамперед й у тих випадках, коли справа вирішена правильно.

Так, Об'єднана палата Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду 24 лютого 2020 року у справі № 128/2455/15-к сформулювала висновок, відповідно до якого, з урахуванням положень статті 367 КПК України, вчинення процесуальних дій та ухвалення суддями (суддею) під час перебування в нарадчій кімнаті по кримінальному провадженню судових рішень у інших справах слід вважати порушенням таємниці наради суддів, яке на підставі частини першої статті 412 КПК України може бути визнано істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону у разі, коли воно за своїм характером та з огляду на обставини конкретної справи перешкодило або могло перешкодити суду ухвалити законне та обґрунтоване судове рішення, тобто в тих випадках, коли вказане порушення обґрунтовано ставить під сумнів незалежність і неупередженість суддів (судді) при обговоренні та ухваленні відповідного судового рішення.

До подібного висновку дійшов і Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду 16 вересня 2021 року у справі № 754/14463/18, у якому зазначив, що не можуть бути підставою для скасування судових рішень такі доводи касаційної скарги, згідно з якими рішення суду першої інстанції ухвалене не після закінчення судового розгляду, а на наступний день, оскільки вихід судді з нарадчої кімнати до проголошення судового рішення може мати місце під час перерви для відпочинку (протягом робочого часу та після його закінчення). При перебуванні суддів (судді) довгий час у нарадчій кімнаті суд (суддя) з настанням нічного часу вправі перервати нараду для відпочинку, залишити нарадчу кімнату і відпочинок проводити у звичайних умовах до початку наступного робочого дня. Позивач не довів факту спілкування судді поза межами нарадчої кімнати з учасником процесу чи іншими особами з приводу справи, що розглядається. При цьому позивачем не доведено, а касаційним судом не встановлено неправильного вирішення справи.

З огляду на викладене ключовими перевагами законодавчих змін, на нашу думку, є:

-Оптимізація судового процесу: змінами значно розширено межі розсуду судді щодо організації роботи під час ухвалення та проголошення судових рішень.

-Гармонізація національного законодавства із законодавством Європейського Союзу та вилучення рудиментів.

-Цифровізація: передумови подальшого розвитку дистанційного правосуддя, позитивні висновки стосовно цифровізації, що містяться у звіті Європейської комісії щодо України (8.11.2023).

-Економія бюджетних коштів: за нормами ДБН у всіх судах передбачена наявність спеціально обладнаних приміщень – нарадчих кімнат. Натомість за статистикою ДСА України нарадчими кімнатами забезпечено лише 22% залів судів.

-Забезпечення безпеки суддів, працівників апаратів судів та учасників судових процесів, зокрема у прифронтових судах.

Які ймовірні практики застосування змін до процесуальних кодексів?

Пропонуємо наше бачення імплементації окремих положень Закону № 4173-IX згаданих законодавчих змін на прикладі ЦПК України.

При ухваленні рішення з кожного питання жоден із суддів не має права утримуватися від голосування та підписання рішення чи ухвали. Судді не мають права розголошувати міркування, що були висловлені при обговоренні під час ухвалення судового рішення (частина друга статті 35 ЦПК України).

Конфігурація «таємниця нарадчої кімнати» трансформується у «таємниця ухвалення рішення», що відповідає міжнародним стандартам у сфері судочинства.

Збережено обов'язок суддів проголосувати при ухваленні судового рішення та підписати його.

Передбачено заборону суддям розголошувати міркування, що були висловлені при обговоренні під час ухвалення судового рішення.

Після судових дебатів суд оголошує про перехід до стадії ухвалення судового рішення та час його проголошення в цьому судовому

засіданні. У виняткових випадках залежно від складності справи суд може відкласти ухвалення та проголошення судового рішення на строк не більше десяти днів з дня переходу до стадії ухвалення судового рішення, оголосивши дату та час його проголошення. Після закінчення поновленого розгляду справи суд залежно від його результатів відкриває судові дебати з приводу додатково досліджених обставин і переходить до стадії ухвалення судового рішення або оголошує перерву, якщо вчинення необхідних процесуальних дій у цьому судовому засіданні виявилось неможливим (частини перша і четверта статті 244 ЦПК України).

– Нарадча кімната як спеціальне приміщення вилучається, тобто прибирається принцип «чотири стіни».

– Натомість обговорення та ухвалення судового рішення відбуваються у приміщенні суду: на розсуд суддів можуть використовуватися як робочі кабінети, так і інші обладнані приміщення (зокрема, колишні нарадчі кімнати).

– Змінюється назва стадії відповідно до її суті. Було – «нарадча кімната», стало – «стадія ухвалення судового рішення».

– Після судових дебатів судді вже не мають «видалятися у нарадчу кімнату». Натомість, судді можуть на їх розсуд після судових дебатів:

1) оголосити час проголошення рішення в цьому судовому засіданні та піти у свій робочий кабінет «подумати», виготовити судові рішення та проголосити його;

2) виготовити скорочене або повне судові рішення безпосередньо у залі судового засідання та проголосити його резолютивну частину, якщо судові рішення не передбачає жодних «сюрпризів» для учасників відкритих судових засідань (наприклад, рішення у разі визнання позову, клопотання обох сторін, рішення у типових справах (розірвання шлюбу, стягнення аліментів, стягнення кредитної заборгованості у малозначних справах тощо));

3) відкласти ухвалення і проголошення рішення до десяти днів, щоб подумати над рішенням по суті позовних вимог. При цьому норма про можливість відтермінування

виготовлення повного тексту залишається. У такому разі суддя, відкладаючи проголошення рішення, повідомляє учасників справи про визначену ним дату у межах десятиденного строку, який має бути достатнім для виваженого, аргументованого та обґрунтованого ухвалення рішення.

- Ймовірно, у більшості випадків судді як і раніше виготовлятимуть судові рішення у робочому кабінеті та проголошуватимуть їх у цьому ж судовому засіданні. Водночас у суддів з'являється можливість більш ефективно організувати процес та відкласти ухвалення і проголошення рішення на строк до десяти днів без шкоди для організації розгляду інших справ у цей період, тоді як учасники судових справ не будуть проводити невизначену кількість часу в очікуванні на «повернення судді з нарадчої кімнати».

- Акцентуємо увагу на тому, що у разі виготовлення повного тексту рішення зміни дозволяють проголошувати лише його резолютивну частину з одночасним врученням повного тексту.

Законодавчі зміни в повній мірі залишають суддям можливість усамітнитись на стадії ухвалення судового рішення. Зокрема, така необхідність може виникнути, якщо судовий процес був занадто емоційним або ж є необхідність додатково перевірити чинну редакцію законодавства, релевантну судову практику тощо.

Можливість поновлення судового розгляду залишається.

Під час ухвалення судового рішення суддя не має права обговорювати обставини та матеріали справи, застосування норм права та судову практику в цій справі, а також зміст судового рішення з іншими особами, крім складу суду, який розглядає справу. Втручання у процес ухвалення судом судового рішення забороняється. Судді не мають права розголошувати хід обговорення та ухвалення судового рішення. Обговорення та ухвалення судового рішення відбуваються у приміщенні суду (стаття 245 ЦПК України).

- Прямо запроваджено процесуальну норму про посилення гарантій незалежності судді:

«Втручання у процес ухвалення судом судового рішення забороняється». Раніше такі гарантії не були чітко відображені у процесуальному законі та мали забезпечуватись перебуванням судді в нарадчій кімнаті, якими приміщення судів здебільшого не були облаштовані.

- Із набранням чинності змін під час ухвалення судового рішення судді не будуть обмежені у вільному пересуванні та виконанні інших професійних обов'язків.

- Судді на власний розсуд вправі розглядати інші справи. Відповідні положення, що містили такі обмеження, із процесуального закону вилучено. Зазначені зміни значною мірою зумовлені необхідністю оптимізувати організацію роботи суддів і підтверджені судовою практикою, яка не кваліфікувала такі випадки (наприклад постановлення ухвал про відкриття провадження у інших справах) як істотні порушення, що можуть вплинути на ухвалення законного та обґрунтованого рішення.

- Обмеження, які накладаються на суддю, у контексті забезпечення таємниці ухвалення судового рішення:

-із моменту проголошення про початок стадії ухвалення судового рішення та до часу проголошення судового рішення суддя не повинен обговорювати обставини і матеріали, застосування норм права та судову практику в цій справі, а також зміст судового рішення з іншими особами, крім складу суду, який розглядає справу. Виходячи з системного аналізу ч. 1 ст. 245 ЦПК України, слова «в цій справі» слід розуміти як обмеження обговорення не судової практики загалом, а тієї її частини, яка стосується розгляду конкретної справи, щодо якої суд перебуває в процесі (на стадії) ухвалення рішення;

-після ухвалення судового рішення та його проголошення суддя не повинен розголошувати хід його обговорення й ухвалення;

-обговорення та ухвалення судового рішення мають відбуватися у приміщенні суду;

-загалом обсяг зазначених обмежень із набранням чинності новим законом неістотно змінюється.

Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку закінчується ухваленням

постанови (частина четверта статті 258 ЦПК України).

- Внесено корективи щодо того, що постанова ухвалюється, а не приймається, чим процесуальні норми приведено до єдиної термінології.

Суди ухвалюють рішення, постанови іменем України негайно після закінчення судового розгляду, крім випадків, передбачених цим Кодексом. Рішення та постанови ухвалюються, складаються і підписуються складом суду, який розглянув справу. Для постановлення ухвал, що оформлюються окремим документом, суд оголошує перерву. Ухвали суду, постановлені окремим документом, підписуються суддею (суддями) і приєднуються до справи. Ухвали, постановлені судом без оформлення окремого документа, зазначаються у протоколі судового засідання. Суд може оформити такі ухвали окремим документом після закінчення судового засідання (частини перша і друга статті 259 ЦПК України).

-Для постановлення ухвал, що оформлюються окремим документом (наприклад: щодо питань про вирішення відводів/самовідводів, забезпечення позову, призначення експертизи тощо), суд оголошує перерву.

- Якщо під час судового засідання було постановлено ухвалу без оформлення окремого документа, передбачено на розсуд суду можливість її подальшого оформлення окремим документом після закінчення судового засідання. Зазначені зміни сприятимуть економії процесуального часу, необхідного для проведення відповідних дій під час судових процесів. Наприклад, під час судового засідання може бути розглянуто клопотання про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Для належної організації виконання такої ухвали можливо оформити окремим документом після закінчення судового засідання.

У виняткових випадках залежно від складності справи складання повного рішення (постанови) суду може бути відкладено на строк не більш як на десять днів, а якщо справа розглянута у порядку спрощеного провадження – не більш як на п'ять днів з дня закінчення розгляду справи. Складання повної

ухвали залежно від складності справи може бути відкладено на строк не більш як на п'ять днів з дня проголошення скороченої (вступної та резолютивної частин) ухвали. Скорочене (вступна та резолютивна частини) судове рішення має бути підписане всім складом суду і приєднане до справи (частини четверта – шоста статті 259 ЦПК України).

- Процесуальні правила проголошення скороченого судового рішення та строки відкладення складання повного судового рішення залишаються без змін, та, у зв'язку із запровадженням новели щодо відкладення ухвалення та проголошення рішення на строк до 10 днів, у виняткових випадках залежно від складності справи, розповсюджуються і на цю ситуацію.

Рішення суду (повне або скорочене) проголошується у судовому засіданні, яким завершується розгляд справи, публічно, крім випадків, встановлених цим Кодексом. Під час проголошення повного рішення суду суд може оголосити лише його вступну та резолютивну частини та негайно вручити копії такого рішення учасникам справи, які були присутні у судовому засіданні. У разі неявки всіх учасників справи у судовому засіданні, яким завершується розгляд справи, або у разі розгляду справи без повідомлення (виклику) учасників справи суд підписує рішення (повне або скорочене) без його проголошення. У разі проголошення у судовому засіданні скороченого (вступної та

резолютивної частин) рішення суд повідомляє, коли буде складено повне рішення (частини перша, четверта, шоста статті 268 ЦПК України).

- Запроваджується можливість оголошення лише вступної та резолютивної частин повного судового рішення за умови негайного вручення його копії учасникам справи, які були присутні у судовому засіданні. Зазначені зміни сприятимуть економії робочого часу суддів та учасників процесу.

Позивач та треті особи мають право оскаржити заочне рішення в загальному порядку, встановленому цим Кодексом (частина друга статті 288 ЦПК України).

- Запроваджено право на оскарження заочного судового рішення третіми особами у справі, що усуває прогалину, яка існувала.

ГО «Аналітично-просвітницький центр «Стале правосуддя»» продовжуватиме слідкувати за питаннями, які виникатимуть під час застосування положень Закону № 4173-IX щодо вдосконалення ухвалення та проголошення судових рішень. Запрошуємо до обговорення на сторінці ГО у Facebook (*Судово-юридична газета (<https://sud.ua/uk/news/blog/321569-osnovnye-novelly-zakona-no4173-ix-po-usovershenstvovaniyu-prinyatiya-i-provozglasheniya-sudebnykh-resheniy-kommentarii-chlenov-avtorskogo-kollektiva-zakonodatelnykh-predlozheniy>). – 2025. – 24.01).*

Отрош І., громадський активіст, кандидат юридичних наук

Недоброчесне затвердження показників доброчесности

Автор не ставить за мету аналіз єдиних показників для оцінки доброчесности та професійної етики, що затвержені ВРП, а виключно зосередить увагу на питанні щодо виходу Ради за межі визначених законом повноважень та прийнятті рішення в умовах конфлікту інтересів.

Як відомо, Вища рада правосуддя своїм рішенням від 17.12.2024 №3659/0/15-24 затвердила Єдині показники для оцінки

доброчесности та професійної етики судді (кандидата на посаду судді).

Такі повноваження були надані ВРП законодавцем наприкінці 2023 року. Так, відповідно до ч.6 ст.83 закону «Про судоустрій і статус суддів» Вища рада правосуддя затверджує Єдині показники для оцінки доброчесности та професійної етики судді (кандидата на посаду судді) після консультацій з Вищою кваліфікаційною комісією суддів,

Радою суддів України та Громадською радою доброчесності. Аналогічним чином вказане повноваження встановлено у ст.3 закону «Про Вищу раду правосуддя».

ВРП вказала, що оцінка доброчесності та професійної етики судді (кандидата на посаду судді) полягає в оцінюванні відповідності судді (кандидата на посаду судді) таким показникам як: незалежність; неупередженість; дотримання етичних норм і бездоганна поведінка у професійній діяльності та особистому житті; чесність; сумлінність; непідкупність; законність джерел походження майна, відповідність рівня життя судді (кандидата на посаду судді) або членів його сім'ї задекларованим доходам, відповідність способу життя судді (кандидата на посаду судді) його статусу.

ВРП надала визначення кожному з цих показників та вказала обставини, за наявності або відсутності яких суддя відповідає таким показникам.

У даній публікації автор не ставить за мету здійснення аналізу таких показників, а виключно зосередить увагу на питанні щодо виходу ВРП за межі визначених законом повноважень та прийнятті рішення в умовах конфлікту інтересів.

У цьому контексті на особливу увагу заслуговує п.10 розд.ІІ Єдиних показників, відповідно до якого:

«Будь-який висновок чи оцінка національного або міжнародного органу:

1) не є заздалегідь визначальним та обов'язковим для врахування під час оцінювання відповідності судді (кандидата на посаду судді) Показникам;

2) не спростовує обґрунтованого сумніву у відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям доброчесності та професійної етики.

Такі висновки та оцінки можуть бути враховані під час оцінювання відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям доброчесності та професійної етики.

Не підлягають перегляду під час оцінювання факти й обставини, яким у встановленому законом порядку була надана належна оцінка інституціями за участю представників міжнародних та іноземних організацій, які в

конкурсних процедурах сприяють державним органам у встановленні відповідності осіб критеріям професійної етики та доброчесності, і особу було визнано такою, що відповідає або не відповідає критеріям професійної етики та доброчесності, крім випадків виявлення нової інформації, яка має істотне значення».

Нагадаємо, що діючі члени ВРП проходили відбір у процедурі, участь у якій приймала Етична рада, до складу якої входили особи, запропоновані міжнародними та іноземними організаціями (п.23-1 «Прикінцевих та перехідних положень» закону «Про Вищу раду правосуддя»). Саме ЕР надавала висновки щодо відповідності кандидатів на посаду члена ВРП критеріям професійної етики та доброчесності.

Аналогічним чином проводився добір кандидатів на посаду члена ВККС. Конкурс на зайняття посади члена ВККС проводився конкурсною комісією, яка оцінювала відповідність кандидатів критеріям доброчесності та професійної компетентності та до складу якої входили особи, запропоновані міжнародними та іноземними організаціями (п.50 «Прикінцевих та перехідних положень» закону «Про судоустрій і статус суддів»).

У п.10 розд.ІІ Єдиних показників ВРП фактично встановила певну презумпцію щодо неможливості повторного оцінювання тих обставин, яким вже була надана оцінка, зокрема, ЕР та КК з добору кандидатів на посаду члена ВККС.

Отже, якщо член ВККС або ВРП вирішить взяти участь у будь-якій конкурсній процедурі (наприклад у конкурсі на зайняття посади судді апеляційного суду), то відповідно ВККС та ВРП не має права перевіряти будь-які обставини, яким вже була надана оцінка ЕР та КК.

Водночас, якщо суддя був оцінений самою ВККС та ВРП щодо відповідності критеріям професійної етики та доброчесності (наприклад, у процедурі оцінювання відповідності займаній посаді), то такі висновки цих органів не є обов'язковими для цих же органів у будь-яких наступних конкурсних процедурах, де так само оцінюються такі критерії.

При цьому навіть рішення суду (в тому числі ЄСПЛ), яким, наприклад, надано оцінку щодо

тих чи інших обставин у процедурі певного оцінювання, так само не матиме обов'язкового значення для ВККС та ВРП у іншій процедурі оцінювання, що здійснюється за одними і тими ж критеріями.

Які питання можуть виникнути у стороннього спостерігача щодо п.10 розд.ІІ Єдиних показників?

По-перше, незрозумілою є правова підстава встановлення ВРП такої норми, оскільки закон надає повноваження ВРП виключно на встановлення показників для оцінки доброчесності та професійної етики, а не на встановлення будь-яких презумпцій.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ст.19 Конституції).

Повноваження ВРП визначені Конституцією, законами «Про судоустрій і статус суддів» та «Про Вищу раду правосуддя».

Закон не наділяє ВРП повноваженнями на визначення джерел доказування та порядку прийняття чи відхилення тих чи інших доказів у процедурі оцінювання, в тому числі визначення обов'язковості/ необов'язковості тих чи інших висновків уповноважених органів для здійснення оцінювання ВККС та ВРП.

Ці питання мають вирішуватись виключно законом.

При цьому власна правозастосовча практика ВРП щодо тих чи інших норм закону в контексті питання щодо обов'язковості/ необов'язковості тих чи інших висновків уповноважених органів (у процедурі розгляду питань про призначення чи звільнення суддів за результатами оцінювання) не надає їй права на закріплення такого порядку на рівні підзаконного нормативно-правового акту.

По суті, п.10 розд.ІІ Єдиних показників встановлює презумпцію: обов'язковість висновків щодо певних фактів та обставин, які були надані інституціями за участю представників міжнародних та іноземних організацій (які в конкурсних процедурах сприяють державним органам у встановленні відповідності осіб критеріям професійної етики

та доброчесності), і особу було визнано такою, що відповідає або не відповідає критеріям професійної етики та доброчесності.

Тобто такі факти не підлягають перегляду під час будь-яких наступних процедур оцінювання та не можуть бути піддані сумніву ВККС та ВРП у відповідних процедурах оцінювання.

Встановлення відповідної презумпції свідчить про перевищення членами ВРП наданих законом повноважень.

По-друге, незрозуміло, чому надається пріоритет висновкам інституцій, до складу яких входять особи, запропоновані міжнародними та іноземними організаціями. При цьому, для порівняння, рішення суду (як національного органу, як вказано ВРП) не має обов'язкового значення.

Для прикладу: якщо рішенням суду встановлено, що ВККС визнала суддю таким, що не відповідає посаді у процедурі оцінювання відповідності у зв'язку з наявністю певної обставини, та суд виснував, що таке рішення є немотивованим/ незаконним саме в контексті відповідної обставини, то в разі участі судді у конкурсі на зайняття посади судді апеляційного суду ВККС та ВРП матимуть право не враховувати висновки, зроблені судом у такому рішенні (так як рішення національного органу для них не є обов'язковим – відповідно до п.10 розд.ІІ Єдиних показників) та повторно встановити невідповідність судді критеріям оцінювання у зв'язку з наявністю тієї самої обставини.

Подібна ситуація може виникнути, наприклад, у випадку наявності офіційного висновку НАЗК щодо відповідності майна та витрат судді його доходам (або будь-якого документу, який виданий уповноваженим органом у межах його компетенції та не скасований у судовому порядку) та наявності сумнівів ВККС щодо такої відповідності. У такому випадку висновки НАЗК (будь-якого іншого органу державної влади, який в межах своєї компетенції видав певний документ) також не є обов'язковими для ВККС.

Власне станом на сьогодні (і без Єдиних показників) має місце ситуація, коли ВККС та ВРП підміняють будь-які інші державні органи

під час встановлення тих чи інших обставин, право на встановлення яких належить до виключної компетенції таких органів. Рішення ВККС та ВРП часто ґрунтуються на припущеннях, рівень яких сягає рівня каральних органів СРСР 30-х років минулого століття. Незліченна кількість випадків самостійного математичного розрахунку вартості тих чи інших майнових об'єктів та витрат судді здійснюється ВККС з наданням самостійного висновку щодо заниження вартості з метою ухилення від сплати податків/ відсутності законних джерел походження майна тощо, незважаючи на відсутність будь-яких претензій податкових органів та НАЗК (та без звернення до відповідних органів з метою перевірки такої інформації).

По-третє, ВРП, фактично приймає підзаконний нормативно-правовий акт, який передбачає надання переваг тим особам, які брали участь у конкурсах за участі інституцій з представниками міжнародних та іноземних організацій, і в першу чергу, самим членам ВРП, під час проходження будь-яких наступних процедур оцінювання у порівнянні з іншими кандидатами/суддями. Адже до таких «авторитетних» кандидатів під час конкурсу не можуть виникати питання, що вже були предметом дослідження ЄР.

Слід зазначити, що показники для оцінки критеріїв відповідності, які застосовувала ЄР, можуть істотно відрізнятись від тих, що затвердила ВРП.

Касаційний адміністративний суд у рішенні від 4.04.2024 у справі №990/2/24 (яке залишено в силі постановою ВП ВС від 20.06.2024), зокрема, вказав: «Питання оцінки доброчесності кандидатів поставали перед органами, які проводили конкурси на посаду судді Вищого антикорупційного суду, члена ВККС і ВРП.

Протоколом Громадської ради міжнародних експертів №4 від 28.12.2018 схвалено Керівні положення Громадської ради міжнародних експертів щодо проведення оцінки доброчесності, знань та практичних навичок кандидатів на посади суддів ВАКС.

Суд звертає увагу на те, що поїздки до Криму та російської федерації як критерії чи

індикатори оцінки доброчесності кандидатів у цьому документі не згадуються.

Рішенням ЄР від 9.12.2021 № 5 затверджено Методологію оцінювання відповідності кандидата на зайняття посади члена Вищої ради правосуддя та членів Вищої ради правосуддя критерію професійної етики та доброчесності. У цьому документі теж не згадується як прояв недоброчесності відвідування Криму, окупованих територій та російської федерації.

Оцінюючи розвиток правового забезпечення оцінювання доброчесності суддів і кандидатів на посаду судді, Суд констатує, що переліки критеріїв доброчесності, індикаторів, що свідчать про їх недотримання, якими керувалися ВККС, ГРД, ГРМЕ, ЄР та ВРП протягом 2016-2023 років, істотно різнилися між собою, час до часу змінювалися і доповнювалися, не були вичерпними».

Отже, може мати місце ситуація, коли певні обставини відповідно до Єдиних показників вказують на невідповідність кандидата критеріям доброчесності та професійної етики, однак ЄР, керуючись власною методологією, не надала їм оцінки як таким, що свідчать про невідповідність кандидата на посаду члена ВРП.

За логікою встановленої ВРП презумпції (п.10), такі обставини (навіть у випадку, якщо вони свідчать про невідповідності критеріям професійної етики та доброчесності відповідно до Єдиних показників) не можуть бути переглянуті під час будь-яких процедур оцінювання.

Наприклад, якщо член ВРП здійснював поїздки до тимчасово окупованої АРК та такі його дії не розцінювались ЄР як прояв недоброчесності, то, незважаючи на встановлення Єдиними показниками недоброчесності такої поведінки, такий кандидат не може бути визнаний таким, що не відповідає критеріям доброчесності та професійної етики, у будь-яких конкурсних процедурах оцінювання у майбутньому.

По-четверте, член ВРП Юлія Бокова бере участь у голосуванні та прийнятті рішення щодо затвердження Єдиних показників, перебуваючи у стані реального конфлікту інтересів. Адже

наразі вона бере участь у конкурсі на зайняття посади судді апеляційного господарського суду.

Тим не менш, Ю.Бокова 17.12.2024 бере участь у засіданні ВРП, на якому відбувався розгляд/обговорення питання та прийняття рішення про затвердження Єдиних показників (в тому числі, в частині п.10 розд.ІІ Єдиних показників), що видно із запису трансляції засідання ВРП від 17.12.2024. Із запису видно, що Ю.Бокова голосувала «За» рішення про затвердження Єдиних показників (10 год. 16 хв. відеозапису).

Одним із показників для оцінки доброчесності та професійної етики судді є дотримання етичних норм і бездоганна поведінка у професійній діяльності та особистому житті – неухильне дотримання суддею (кандидатом на посаду судді) професійних етичних та загально визнаних моральних правил поведінки у професійній діяльності та особистому житті.

В Єдиних показниках зазначено, що суддя (кандидат на посаду судді) відповідає цьому показнику, якщо не відвідував тимчасово окуповані території України без нагальної потреби, тобто за відсутності критичних та/ або невідкладних життєво необхідних обставин, які неможливо усунути в інший спосіб, ніж особистою присутністю на цих територіях, попри загрозу безпеці власній, близьких осіб та національній безпеці України.

У ЗМІ була поширена інформація, що Ю. Бокова неодноразово відвідувала АР Крим після березня 2014 року. Це не завадило ЄР визнати її гідною бути членом ВРП. Суддя не оспорювала відповідні факти, викладені в публікаціях ЗМІ, на предмет їх недостовірності.

Відповідно до ст.1 закону «Про запобігання корупції» реальний конфлікт інтересів – це суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень.

Законом передбачено особливий порядок врегулювання конфлікту інтересів, який виникає в особи під час роботи у складі колегіального органу (ч.2 ст.351 закону).

Так, у разі виникнення реального чи потенційного конфлікту інтересів у особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прирівняної до неї особи, яка входить до складу колегіального органу (комітету, комісії, колегії тощо), вона не має права брати участь у прийнятті рішення цим органом.

Словосполучення «не має права брати участі у прийнятті рішення» стосовно особи, у якої виник конфлікт інтересів у конкретному питанні, яке розглядається колегіальним органом, зумовлює:

-заборону особі брати участь у підготовці документів для прийняття рішення колегіальним органом із відповідного питання;

-неможливість враховувати особу під час визначення кількості членів, необхідних для правомочності розгляду колегіальним органом відповідного питання;

-заборону на участь особи в розгляді (обговоренні) такого питання;

-заборону на участь особи в прийнятті рішення колегіальним органом (голосуванні) з такого питання (Методичні рекомендації НАЗК від 12.01.2024 № 2).

Особа, яка перебуває в колегіальному органі, зобов'язана повідомляти не пізніше наступного робочого дня з моменту, коли дізналася чи повинна була дізнатися про наявність у неї реального чи потенційного конфлікту інтересів, колегіальний орган, під час виконання повноважень у якому виник конфлікт інтересів (п.2 ч.1 ст.28 закону).

Член ВРП Ю.Бокова, беручи участь у конкурсі на зайняття посади судді апеляційного суду, була учасником розгляду/ обговорення питання та прийняття рішення ВРП про затвердження Єдиних показників (в тому числі, в частині п.10 розд.ІІ Єдиних показників), що мало наслідком створення переваги для самої Ю.Бокової під час проходження конкурсу до апеляційного суду порівняно з іншими конкурсантами. Адже відповідне рішення ВРП забороняє ВККС та ВРП здійснювати перегляд під час оцінювання у такому конкурсі обставин, яким вже була надана оцінка ЄР у конкурсі на зайняття посади члена ВРП – у тому числі щодо Ю.Бокової.

На особливу увагу заслуговує питання різної оцінки обставин щодо відвідування тимчасово окупованої території АРК відповідно до Єдиних показників, затверджених ВРП, та Методології оцінювання відповідності кандидата на зайняття посади члена ВРП, яка застосовувалась ЄР.

Слід нагадати, що неповідомлення особою у встановлених законом випадках та порядку про наявність у неї реального конфлікту інтересів, а так само вчинення дій чи прийняття рішень в умовах реального конфлікту інтересів, має наслідком притягнення до адміністративної відповідальності відповідно до ст.1727 КпАП.

Дане адміністративне правопорушення є правопорушенням, пов'язаним з корупцією, а отже притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення такого правопорушення має наслідком внесення відомостей щодо такої особи до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні

або пов'язані з корупцією правопорушення, що формується та ведеться НАЗК.

Висновки

Подвійні стандарти, якими керувались деякі члени ВРП під час затвердження показників для оцінки доброчесності, можна описати крилатим латинським висловом – «Quod licet Jovi non licet bovi», що означає «Що дозволено Юпітеру, то не дозволено бикові» (Юпітер – аналог Зевса у римській міфології).

Вказаний вислів походить від давньогрецького міфу про викрадення Зевсом Європи – доньки фінікійського царя, коли Зевс перетілювався у білого бика.

Судді та громадяни чекають від ВРП таких же яскравих вчинків, з однією лише поправкою – щоб «викрадення» Європи відбувалось шляхом запозичення європейських цінностей та стандартів у сфері оцінювання суддів (*Закон і Бізнес (https://zib.com.ua/ua/165183-yak_vrp_viyshla_za_mezhi_svoih_povnovazhen_ta_priymala_rishe.html). – 2025. – 22.01*).

Білозір Л., народна депутатка Верховної Ради України IX скликання

Закон про народовладдя: українці зможуть активніше впливати на життя своїх громад

Президент нещодавно підписав закон про народовладдя на місцевому рівні, що покликаний залучити якомога більше жителів до прийняття рішень у громадах та сприяти розвитку локальної демократії.

Як основна авторка даного законопроекту, переконана, що ефективно місцеве самоврядування можливе за умови, коли на його рішення впливають громадяни. В межах своєї роботи я багато контактую з виборцями округу. Бачу потребу жителів у комунікації та порозумінні з місцевою владою під час вирішення проблем чи складнощів, з якими вони зіштовхуються в громаді. А також бажання жителів покращити рівень звітування влади, яку вони обрали на місцевих виборах. Після початку повномасштабної війни, ця потреба у взаємодії з владою виросла в громадах в рази.

Саме для цього ми новим законом встановили інструменти такої взаємодії та надали людям

можливість активно брати участь в житті громади, змінивши статус просто пасивних спостерігачів. Впевнена, що це значно вплине на розвиток демократії та прозорості влади на місцях.

Отже, основними новелами законопроекту є:
-встановлена обов'язковість затвердження статутів територіальних громад (з 1 січня 2027 року);

-ВПО інтегруються в життя громад, де вони проживають;

-деталізується порядок проведення загальних зборів, громадських слухань, громадського оцінювання, внесення місцевої ініціативи;

-створюються механізми для залучення молоді до вирішення питань місцевого значення;

-надається визначення терміну «житель»;

-можливість громадян брати участь у плануванні та розподілі коштів місцевого бюджету;

-визначається порядок участі жителів у публічних консультаціях, консультативно-дорадчих органах при органах та посадових особах місцевого самоврядування;

-деталізується процедура звітування голів громад та депутатів місцевих рад.

Згідно з новим законом органи місцевого самоврядування (ОМС) до 1 січня 2027 року мають привести у відповідність чинний статут територіальної громади або затвердити новий. Для прикладу, в деяких громадах мого округу статут громади прийнято, але в більшості вони відсутні, відповідно жителі не включені повністю в процес вироблення рішень, комунікації та співпраці з місцевою владою.

Відтепер основними формами участі жителів громади у вирішенні питань місцевого значення є: місцевий референдум, загальні збори (конференція) жителів, місцева ініціатива, громадські слухання, участь громадян у плануванні та розподілі коштів місцевого бюджету, публічні консультації, громадське оцінювання діяльності ОМС, консультативно-дорадчий орган при ОМС та інші форми участі, що не суперечать закону.

Серед важливого також відмічу, що законопроектом № 7283 ми інтегруємо внутрішньо переміщених осіб в життя громад, в яких вони проживають та залучаємо їх до

активного життя громади. Крім того, більше можливостей для реалізації свого бачення розвитку громади надаємо й молоді (жителі, яким виповнилося 14 років). Вони отримують право ініціювати та брати участь у: місцевій ініціативі, громадських слуханнях, публічних консультаціях, консультативно-дорадчих органах тощо.

Окрім того, посилено відповідальність голови та депутатів місцевих рад, які повинні звітувати про свою роботу перед жителями на відкритій зустрічі, щоб люди могли поставити питання чи висловити пропозиції. Перед цим письмовий звіт оприлюднюється на офіційному веб-сайті ради не пізніше ніж за сім календарних днів до проведення відкритої зустрічі. Така форма звітування сприятиме більшій комунікації влади з мешканцями громад.

Наостанок зазначу, Україна прагне розвивати демократичне прозоре суспільство навіть в умовах повномасштабного вторгнення країни-агресора. І ми повинні зробити все для того, аби побудувати спроможну Україну, де головне її люди, які активні і впливають на рішення, в тому числі й органів місцевого самоврядування (*Lexinform (https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/zakon-pro-narodovladdya-ukrayintsi-zmozhut-aktyvnishe-vplyvaty-na-zhyttya-svoyih-gromad/)*. – 2025. – 21.01).

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

DOI:10.35774/app2024.01.046

УДК 342.5 (71)

А. Грубінко

ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІВ: ДОСВІД КАНАДИ

У статті представлено результати дослідження головних етичних принципів діяльності суддів в зарубіжних країнах на прикладі судової системи Канади. На основі нормативних актів, матеріалів судової практики, рекомендацій Ради судочинства Канади та наукових публікацій розглянуто

особливості нормативної фіксації та реалізації таких етичних принципів діяльності суддів Канади, як принципи суддівської незалежності, сумлінності, рівності, неупередженості, позапартійності, необхідності.

Встановлено, що правова система та судова практика Канади особливу увагу приділяє

таким етичним принципам діяльності суддів, як принципи суддівської незалежності, сумлінності, рівності, неупередженості, позапартійності, необхідності. Особливу увагу відведено регламентації участі судді в громадському житті, його залученні до політичних процесів, наявності в нього минулого роботи в підприємницьких структурах, корпоративної етики взаємодії судді з колегами та іншими сторонами слухання, зокрема, адвокатами, уникнення конфлікту інтересів, навіть вимогам до етичної поведінки його родичів. Чимало норм і практичних аспектів діяльності суддів в Канаді варто додатково врахувати в українській практиці судочинства.

Грубінко А. (2024). Етичні принципи діяльності суддів: досвід Канади. *Актуальні проблеми правознавства*. 1 (37). С.46-54. <http://app.wunu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/06/1-2024-1.pdf>

DOI:10.35774/app2024.01.055
УДК 342.5

О. Камінська
О. Федорченко
А. Алексєєнко

ДІАЛЕКТИЧНИЙ ЗВ'ЯЗОК ГЛАВИ ДЕРЖАВИ З ПАРЛАМЕНТОМ У МЕХАНІЗМІ СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ В УКРАЇНІ

У статті досліджено взаємодію і розподіл повноважень між двома провідними в державному механізмі органами: Президентом і Парламентом. Ці інституції є результатом прямої демократії, тобто формуються всенародним голосуванням. За їхньою допомогою здійснюється суверенітет і реалізується право українського народу керувати своєю державою. Діяльність одного органу має доповнювати діяльність іншого, а тому їхні повноваження не повинні мати протиріч.

Верховна Рада України й Президент України мають спільні повноваження в різних сферах. Доведено, що ці повноваження мають бути ретельно вивірені й точно закріплені на законодавчому рівні. З одного боку, вони не можуть мати протиріч, адже влада в Україні єдина. З іншого боку, для забезпечення незалежності вони обидва мають достатню самостійність у виконанні своїх обов'язків. Крім того, з метою недопущення переважання однієї з гілок влади над іншою, вони мають спільні повноваження, які є важелем системи стримувань і противаг.

Успішне здійснення Президентом України й Верховною Радою України своїх повноважень досягається їхньою взаємодією й певною мірою взаємозалежністю.

Камінська О., Федорченко О., Алексєєнко А. (2024). діалектичний зв'язок глави держави з парламентом у механізмі стримувань і противаг В Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 1 (37). С.55-59. <http://app.wunu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/06/1-2024-1.pdf>

DOI:10.35774/app2024.01.078
УДК 323.233:004

Є. Дуліба
В. Теремецький

ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ГОЛОСУВАННЯ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті висвітлено переваги та ризики впровадження електронного голосування у світі та підкреслено наявність складної взаємодії між технологічним прогресом і демократичним управлінням.

Зазначено, що хоча електронне голосування стає все більш поширеним у світі, однак сьогодні жодна країна не перейшла до використання виключно електронного голосування на всіх рівнях виборчих процесів, надаючи переваги комбінації електронного і традиційного

(паперового) голосування та створюючи можливість для виборців віддати свій голос через Інтернет.

Виділено та проаналізовано такі переваги впровадження електронного голосування, як: зручність, доступність, точність, ефективність, зменшення залучення робочої сили.

Значну увагу приділено аналізу ризиків впровадження електронного голосування, до яких віднесено: необхідність чіткого врегулювання електронного голосування у виборчому законодавстві, без наявності якого електронне голосування може стати предметом сумнівів щодо його законності та правильності, призвести до спорів та недовіри громадян до виборчого процесу загалом; забезпечення безпеки від кіберзагроз, технологічних збоїв, хакерських атак, шкідливого програмного забезпечення, ризиків фальсифікації виборів, небезпеки централізації та вразливості централізованих даних, порушення таємниці голосування; значні фінансові витрати для розробки, впровадження надійних та безпечних електронних систем, підтримки їх функціонування; порушення прозорості виборчого процесу та виникнення недовіри до кінцевих результатів виборів.

Зроблено висновок, що лише збалансований підхід, спрямований на вирішення проблем безпеки, доступності, точності, можливості перевірки, анонімності, прозорості, економічної ефективності та довіри, може подолати всі складнощі впровадження електронного голосування в Україні, а також його функціонування.

Дуліба Є., Теремецький В. (2024). Переваги та ризики впровадження електронного голосування: досвід для України. *Актуальні проблеми правознавства*. 1 (37). С.78-85. <http://app.wunu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/06/1-2024-1.pdf>

УДК 352.07:342.553 (477)
DOI <https://doi.org/10.32782/app.v74.2024.3>

І. В. Гарашук

А. Р. Самойлова

ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЦІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Стаття присвячена дослідженню реалізації реформи децентралізації влади в Україні в умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України. Децентралізація є однією з ключових реформ, спрямованих на оптимізацію територіальної організації влади та посилення місцевого самоврядування, що є основою демократичної, соціальної правової держави, як це визначено в Конституції України.

У роботі розглядається передусім проблематика, що постала перед органами місцевого самоврядування у зв'язку з повномасштабним вторгненням Росії, зокрема, проблеми забезпечення безпеки, ефективного управління ресурсами та економічними можливостями, а також надання гуманітарної допомоги. Досліджується питання щодо створення військових адміністрацій як тимчасових органів, їх мети та цілей. Зокрема розглянуто питання щодо делегування цим органам принципи забезпечення національної безпеки та підтримки життєдіяльності громад.

Окрему увагу приділено соціальній та економічній підтримці внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які потребують допомоги у нових громадах, включаючи питання їх інтеграції у місцеву економіку.

Визнано, що в умовах воєнного стану роль місцевого самоврядування є особливо важливою для координації зусиль у питаннях мобілізації, оборони та економічного відновлення.

Підкреслюється, що продовження реформи децентралізації влади є життєво важливим етапом для післявоєнного відновлення України, адже завдяки реформі реалізується створення самодостатніх та фінансово стійких територіальних громад, які спрямовані на вирішення будь-яких питань.

Не менш важлива увага акцентується на важливості європейської інтеграції України та імплементації європейських стандартів

управління, що допоможе створити ефективну систему публічної влади на місцевому рівні, сприяючи стабільності та розвитку після завершення війни.

Гарашук І. В., Самойлова А. Р. (2024). Проблема реалізації реформи децентралізації влади в умовах російсько-української війни. *Актуальні проблеми політики*. Вип. 74. С. 19-26. http://app.nuoua.od.ua/archive/74_2024/5.pdf

УДК 321:352

DOI <https://doi.org/10.32782/app.v74.2024.6>

Л. В. Возненко

ПРАВОВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

У статті досліджено правові та інституційні засади місцевого самоврядування як основоположні елементи, що забезпечують організацію та функціонування місцевих громад. Правова основа місцевого самоврядування визначається конституційними положеннями, національними законами та міжнародними актами, такими як Європейська хартія місцевого самоврядування. Ці документи закріплюють сновні принципи місцевої влади, включаючи законність, автономію та субсидіарність, що є основою для самостійного управління громадами в межах чинного законодавства. Особлива увага приділяється аналізу законів України, що регулюють діяльність органів місцевого самоврядування, таких як Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» та низки інших нормативно-правових актів.

Інституційна складова охоплює структуру та функції органів місцевого самоврядування, їхню взаємодію з державними органами та громадянами, що забезпечує ефективне управління місцевими справами. Наголошується на важливості фінансової автономії місцевих громад для реалізації

їхніх повноважень, а також на необхідності розвитку матеріально-технічної бази й інституційної спроможності органів місцевого самоврядування. Зазначається важливість активної участі громадян у прийнятті рішень на місцевому рівні та впровадження цифрових технологій для підвищення прозорості діяльності місцевої влади.

У статті підкреслено необхідність подальшого вдосконалення правових і інституційних основ місцевого самоврядування, що сприятиме сталому розвитку територій, демократизації управління та забезпеченню соціальної стабільності.

Возненко Л. В. Правові та інституційні засади місцевого самоврядування. *Актуальні проблеми політики*. Вип. 74. С. 45-52. http://app.nuoua.od.ua/archive/74_2024/5.pdf

УДК 342.722:342.565.2

DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v102.2024.14>

А. Л. Паскар

ДИНАМІКА ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ПРАВОМ НА ДОСТУП ДО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ І ВИКОНАННЯМ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано взаємодію між правом на доступ до суду та виконанням рішень Конституційного Суду України (КСУ). Визначено важливість цього питання у контексті ролі КСУ у забезпеченні конституційності дій влади та захисту прав громадян. У статті розглянуто ключові аспекти взаємодії цих процесів та виявлено фактори, що впливають на них. Запропоновані рекомендації щодо підвищення ефективності виконання рішень КСУ та забезпечення доступності правосуддя в Україні.

Досліджена роль рішень КСУ у забезпеченні права на судовий захист та їх вплив на правосуддя в Україні. Автор визначає значення рішень КСУ у визначенні конституційних

норм, уніфікації судової практики та контролі за діяльністю влади. Аналізуються рішення Європейського Суду з прав людини, які підкреслюють необхідність ефективного виконання судових рішень для забезпечення правосуддя.

Зазначається, що держава повинна активно діяти для створення ефективної системи виконання судових рішень, що є запорукою правосуддя та стабільності в суспільстві. Також автор аналізує динаміку взаємодії між правом на доступ до суду та виконанням рішень КСУ на прикладах конкретних судових справ. Виділяється пряма взаємодія цих процесів як важливий аспект правової стабільності. Зокрема, через аналіз рішень КСУ показано, що виконання судових рішень є конституційною гарантією прав і свобод осіб. Підкреслено важливість ефективних систем виконання судових рішень для захисту прав і свобод громадян та збереження авторитету держави як правової. Підсумовано, що перспективи розвитку досліджуваного питання включають удосконалення законодавства, розвиток електронних технологій у судочинстві, підвищення кваліфікації суддів та правових фахівців тощо.

Паскар А. Л. (2024). Динаміка взаємодії між правом на доступ до адміністративного суду і виконанням рішень Конституційного Суду України. *Актуальні проблеми держави і права*. Вип. 102. С. 107-113. <http://apdp.in.ua/v102/16.pdf>

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v101.2024.2>

А. В. Баско

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

У статті застосовано науково-методологічний підхід до аналізу проблем

реалізації адміністративно-правового статусу органів місцевого самоврядування.

В результаті дослідження запропоновано формування єдиного муніципально-правового статусу органу місцевого самоврядування як комплексної категорії, що визначає цілі, завдання та функції органу місцевого самоврядування, порядок його створення, припинення та взаємодії з територіальною громадою, іншими органами місцевого самоврядування та органами державної влади, встановлює предмет відання та повноваження органу місцевого самоврядування та охоплює його міжнародно-правовий, конституційно-правовий, адміністративно-правовий, цивільно-правовий та господарсько-правовий статуси.

Обґрунтовано, що існуюча система органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади не забезпечує ефективної реалізації функцій публічного управління на місцевому рівні на основі принципів демократичності та гласності, а також не гарантує реальної самостійності органів місцевого самоврядування у здійсненні вирішенні питань місцевого значення, особливо що стосується підстав та процедур делегування повноважень органам виконавчої влади. Встановлено, що з метою вирішення зазначеної проблеми є необхідним відновлення повноцінних виконавчих органів районних та обласних рад, а також перерозподіл повноважень органів місцевого самоврядування, в рамках якого переважна більшість делегованих повноважень виконавчих органів місцевих рад мають бути закріплені за ними як власні (самоврядні) повноваження, а в якості делегованих повноважень можуть бути закріплені винятково повноваження, пов'язані із забезпеченням суверенітету, обороноздатності, внутрішньої та зовнішньої безпеки України на місцевому рівні.

Доведено, що публічні справи, які найбільш ефективно можуть вирішуватися на рівні територіальної громади, мають включатися до компетенції органів місцевого самоврядування базового рівня, ті, які потребують застосування спеціальних засобів чи технологій, а також стосуються спільних інтересів суміжних громад – до компетенції органів

субрегіонального (районного) рівня, а ті, що стосуються регіональних програм розвитку чи міжрегіонального співробітництва – до компетенції органів місцевого самоврядування регіонального (обласного) рівня.

Баско А. В. (2024). Проблеми реалізації адміністративно-правового статусу органів місцевого самоврядування в контексті реформи децентралізації. *Актуальні проблеми держави і права*. Вип. 101. С. 107-113. <http://apdp.in.ua/v101/4.pdf>

УДК 347.931:17.022.2 (045)

DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-3-3>

М. М. Гудима

М. М. Гудима-Підвербецька

ТАЄМНИЦЯ НАРАДЧОЇ КІМНАТИ ЯК ГАРАНТІЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ ТА УМОВА ПРАВОСУДНОСТІ СУДОВОГО РІШЕННЯ: ПРАВОВІ ТА МОРАЛЬНІ АСПЕКТИ

Дана наукова публікація присвячена аналізу таємниці нарадчої кімнати суддів, дотримання якої є запорукою ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення по справі. Увагу зосереджено не лише на правових гарантіях реалізації вказаного інституту процесуального права, а й на моральних аспектах, оскільки буква закону та дух моральності складають основу правосуддя.

Аналіз правового регулювання таємниці нарадчої кімнати та практичних аспектів реалізації даної умови ухвалення судового рішення в сучасному вітчизняному судочинстві виявив ряд нагальних проблем, вирішення яких вбачається необхідним для ефективного здійснення цивільного судочинства: відсутність в місцевих загальних судах оснащених нарадчих кімнат, що могли б забезпечити належне перебування в них суду упродовж процесу ухвалення судового рішення по справі; нецільове використання нарадчої кімнати при здійсненні

судочинства у вільний від судових засідань час як суддями, так і іншими учасниками судового процесу; відсутність законодавчого закріплення вимог до устаткування нарадчої кімнати, в тому числі тотальної заборони користування суддями засобами зв'язку; відсутність на законодавчому рівні регламентації тривалості перебування судді (суддів) в нарадчій кімнаті, можливості здійснення перерв та їх тривалості. Видається, що чітка регламентація організаційних аспектів реалізації таємниці нарадчої кімнати на рівні законодавчих актів виступатиме вагомим гарантією ухвалення правосудних судових рішень.

В роботі проаналізовано моральний зміст таємниці нарадчої кімнати, зосереджено увагу на моральних аспектах свободи внутрішнього суддівського переконання та окремої думки судді, який виявився в меншості при ухваленні рішення колегією суддів. Актуальність вказаного аспекту зумовлено тим, що авторитет судової влади залежить від того наскільки в принципах здійснення судочинства включено моральний зміст та як він реалізується на практиці.

Особлива увага приділена окремій думці судді, виявлено її поняття та процесуальні особливості ухвалення, а також проаналізовано зміст в аспекті співіснування з принципом таємниці нарадчої кімнати. Доведено, що реалізація суддею права викласти окрему думку у справі варто здійснювати, забезпечуючи конфіденційність інформації про те що відбувалося в нарадчій кімнаті, яку позицію висловлювали ті або інші судді, які рішення з яких питань пропонували прийняти.

Гудима М., Гудима-Підвербецька М. (2024). Таємниця нарадчої кімнати як гарантія незалежності суддів та умова правосудності судового рішення: правові та моральні аспекти. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 3. С. 16-23. http://apnl.dnu.in.ua/3_2024/5.pdf

УДК 342.565

DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-2-1>

Л. Г. Остапчук

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Актуальність дослідження визначається потребою чіткого і ефективного конституційно-правового регулювання судочинства в Україні, факторами чого є такі сучасні виклики як глобалізація, інтеграція в європейський правовий простір, боротьба з корупцією. Метою дослідження є характеристика конституційно-правового регулювання судочинства в Україні як чинника ефективності судової влади.

Відзначається, що конституційно-правове регулювання судочинства, урахувавши значення конституційного права як основи національного права, відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного функціонування судової влади в Україні.

Наголошується, що конституційно-правове регулювання судочинства в Україні слід розглядати не лише через текст законів, але й через призму фундаментальних принципів та цінностей, закладених у Конституції. Ці принципи й цінності є основою, на якій базується правова система, і вони визначають сутність та спрямованість національного законодавства.

Конституційні принципи є базисом, на якому ґрунтується у тому числі судова влада в Україні. Серед основних принципів виділені наступні: принцип верховенства права, принцип незалежності судової влади; принцип доступу до правосуддя, принцип рівності перед законом.

Конституційні цінності відіграють важливу роль у формуванні правової системи та діяльності судів в Україні. До основних конституційних цінностей віднесено: гідність людини, справедливість, свободу і безпеку. Наголошено, що кожен судовий процес повинен поважати гідність усіх учасників та забезпечувати захист їх прав.

Справедливість є фундаментальною цінністю, яка вимагає, щоб судові рішення були

об'єктивними та відповідали моральним та правовим нормам, що включає як захист прав потерпілих, так і забезпечення справедливого покарання для порушників. Вказано на проблеми реалізації цих конституційних цінностей.

Резюмовано, що дотримання конституційних принципів і цінностей у діяльності судів є ключовим чинником підвищення довіри до правосуддя та правопорядку в Україні.

Остапчук Л. Г. (2024). Конституційно-правове регулювання судочинства в Україні як чинник ефективності судової влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 2. С. 3-7. http://apnl.dnu.in.ua/2_2024/3.pdf

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-1-2>

Єгоров А. Є.

СУДОВА ПРАКТИКА ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КОНТИНЕНТАЛЬНОЇ, АНГЛОСАКСОНСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВИХ СІМЕЙ

У науковій статті наведено порівняльний аналіз поняття «судова практика» та місця судової практики у якості джерела права в романо-германській, англосаксонській та українській правових сім'ях. Наукова стаття має на меті визначити, перш за все, особливості визначення поняття «судова практика» в вищенаведених правових сім'ях та, у подальшому, розглянути спільні та відмінні риси між місцем судової практики у якості джерела права у кожній з цих правових сімей. Зокрема, різноманітні підходи до визначення поняття «судова практика» в українській науковій літературі, особливості даних підходів, а також визначення найбільш обґрунтованого з них.

При цьому, не в усіх випадках загальнотеоретичне розуміння поняття «судова практика» буквально збігається зі своїм

змістовним наповненням категорії «юридична практика», що співвідноситься з нею у якості видового та родового поняття.

Також наукова стаття ставить на меті проведення більш глибокого розгляду та аналізу проблемних моментів в українському національному законодавстві, які виникають при запозиченні елементів романо-германської та англосаксонської правових сімей і, як наслідок, запозичення і підходів до визначення судової практики. Відповідно, основними методами проведеного дослідження стали методи аналізу, моделювання та прогнозування.

Основну увагу зосереджено не на питаннях, які врегульовані чинним законодавством України, а здебільшого на доктринальних та загальнотеоретичних підходах до судової практики, включаючи зарубіжні наукові думки.

Слід окремо зазначити, що дана наукова стаття базується не лише на аналізі виключно теоретичних напрацювань української наукової думки, а й з урахуванням необхідності посилення її актуальності також розглядаються й праці зарубіжних вчених, судові рішення.

Отримані результати, описані в даній статті, дозволяють розглянути сучасні підходи до визначення поняття «судова практика», відповідно, покращити її застосування у якості джерела права в українській правовій сім'ї.

Разом з цим, можливості для проведення подальших досліджень залишаються відкритими.

Єгоров А. Є. (2024). Судова практика як джерело права: порівняльний аналіз континентальної, англосаксонської та української правових сімей. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 1. С. 9-16. http://apnl.dnu.in.ua/1_2024/4.pdf

УДК 342.3

DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-1-9>

Чукаєва В. О.

КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА ТА РІВЕНЬ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗМІН СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

У дослідженні розглядаються особливості процесу реформування Конституції, що неодмінно, визначає стратегію розвитку України. Конституційний процес реформування, який наново розпочався у 2014 року та триває донині як ніколи раніше перебуває на стадії найбільшого піднесення. Це обумовлено необхідністю імплементації національного законодавства до європейського законодавства, вектором вступу до Євросоюзу. Визначені результати реформи на рівні реалізації існування системи стримування і противаг трьох гілок влади державної влади. Проаналізована сучасна система конституційного законодавства, яка стала доповненням до реформування конституційних норм.

Також, розглянута основна проблема проведення конституційної реформи – розбалансування діяльності трьох гілок влади, яка й до цього часу не знайшла логічного розв'язання в проведенні комплексної конституційної реформи з удосконалення змішаної форми правління. Пропоновані конституційні ініціативи вносять суттєвий дисбаланс у систему державного правління. Досі залишається посилення президентської влади та його контроль над парламентом через домінуючу політичну силу яку він очолює. Це стало можливим при закріпленні пропорційної системи формування парламенту.

Охарактеризовані поетапно основні зміни у формуванні збалансованої системи трьох гілок державної влади – законодавчій, виконавчій, судовій гілках влади. Визначені вимоги Єврокомісії до проведення конституційної реформи в Україні на сучасному етапі та результати спроби їх втілення публічної влади.

Визначена також нова проблема з приводу практики правового регулювання організації проведення конституційної реформи на сучасному етапі – як наявності анархо-конституційного режиму. На сьогоднішня у науці

конституційного права мало, що досліджено з приводу категорії «анархо-демократичний режим», причини його виникнення, аналізу його юридичного закріплення. Сам анархо-конституційний режим має ряд особливостей, основний з яких – наявність Конституції з демократичними стандартами розвитку суспільства, які діють частково, або зовсім є декларативними і не забезпечуються публічною владою.

Чукаєва В. О. (2024). Конституційна реформа та рівень нормативно-правового забезпечення змін системи публічного управління в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 1. С. 48-53. http://apnl.dnu.in.ua/1_2024/4.pdf

УДК 341

DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-1-60>**В. М. Галічий**

РОЛЬ ТА ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА СУДОВУ РЕФОРМУ В УКРАЇНІ НА ПРИКЛАДІ ДОДЕРЖАННЯ ПРИНЦИПУ ЮРИДИЧНОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ

Стаття розглядає роль та вплив Європейського Суду з прав людини на судову реформу в Україні з фокусом на додержання принципу юридичної визначеності. Дослідження проводиться на прикладі аналізу практики судових вироків, які виникали внаслідок порушень принципу юридичної визначеності в Україні та подання скарг до Європейського Суду з прав людини. Автор аналізує основні завдання Європейського суду з прав людини і його вплив на українську судову систему в цілому. Стаття аналізує відповідні рішення Суду у справах, пов'язаних з цією проблематикою, та розглядає їх вплив на судову реформу в Україні. Дослідження показує, яким чином рішення Європейського Суду з прав людини стимулюють українські суди до

поліпшення судової практики та забезпечення дотримання принципів справедливості та юридичної визначеності в судочинстві України. Крім того, стаття аналізує конкретні випадки порушень принципу юридичної визначеності в українському судочинстві, такі як неоднозначність та неясність нормативно-правових актів, непослідовність судової практики та недостатня мотивація рішень. Зазначаються заходи, які можуть бути вжиті українськими суддями для запобігання порушень принципу юридичної визначеності, включаючи підвищення рівня кваліфікації, удосконалення законодавства та впровадження практичних рекомендацій, що базуються на рішеннях Європейського Суду з прав людини. Надається позитивний вплив роботи Національної школи суддів України з метою покращення роботи суддів та надання справедливих вироків. На основі цього аналізу стаття робить висновок про важливість впливу міжнародних стандартів прав людини на судову реформу в Україні та необхідність подальшого удосконалення законодавства та судової практики з метою забезпечення ефективного захисту прав людини та забезпечення принципу юридичної визначеності.

Галічий В. М. (2024). Роль та вплив Європейського Суду з прав людини на судову реформу в Україні на прикладі додержання принципу юридичної визначеності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 1. С. 342-347. http://apnl.dnu.in.ua/1_2024/4.pdf

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-1-37>**О. А. Македон**

ЕТИЧНІ ТА ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ

У статті розглядаються етичні та юридичні аспекти використання штучного інтелекту (ШІ)

у юридичній практиці з урахуванням сучасних тенденцій та викликів. Автори проводять аналіз впливу автономності ШІ та відповідальності за їхні дії на правову систему, висвітлюють питання захисту конфіденційності даних та прозорості процесів, а також розглядають роль систем ШІ у наданні правової консультації.

Перший блок дослідження зосереджується на автономності ШІ та відповідальності за їхні дії. Він включає розгляд викликів, що виникають у зв'язку з прийняттям рішень системами ШІ та можливостей визначення відповідальних сторін у разі помилок чи шкідливих наслідків. Дослідження доводить необхідність розвитку нових правових механізмів для регулювання дій систем ШІ та захисту прав громадян.

Другий блок присвячено питанням захисту конфіденційності даних та прозорості процесів у контексті використання ШІ. Він включає аналіз можливих порушень конфіденційності та методів забезпечення прозорості у процесах прийняття рішень. Висвітлено важливість розробки ефективних методів забезпечення конфіденційності та відкритості в правовій практиці. Третій блок розглядає можливості використання систем ШІ для надання правової консультації. Автори аналізують їхню здатність вирішувати стандартні правові питання, надавати відповіді на загальні юридичні запитання та допомагати у вирішенні конкретних справ. Обговорюються переваги та недоліки такого підходу, а також необхідність забезпечення якості та точності роботи таких систем.

В даній статті автор пропонує інноваційний погляд на використання штучного інтелекту (ШІ) у юридичній практиці, зосереджуючись на потенційних викликах та перевагах цього підходу.

У контексті сучасного розвитку технологій, використання ШІ у юридичній сфері відкриває

нові можливості для підвищення ефективності та точності надання правових послуг. Інтелектуальні системи можуть аналізувати великі обсяги юридичної інформації, швидко знаходити рішення на основі правових прецедентів та нормативних актів, а також надавати консультації з різноманітних юридичних питань.

Проте, разом з перевагами, використання ШІ також поставляє перед юридичною галуззю нові виклики.

Наприклад, проблеми етики та відповідальності, пов'язані з автономністю інтелектуальних систем, потребують уважного розгляду. Крім того, захист конфіденційності даних і забезпечення прозорості процесів використання ШІ стають критичними завданнями для забезпечення довіри громадськості до таких технологій.

В цій статті детально розглядаються ці аспекти, а також запропоновані шляхи вирішення проблем. Відзначається потенціал інтелектуальних систем у вирішенні рутинних правових завдань, а також їхня можливість підтримувати адвокатів та юристів у складних справах. Закликається до розвитку адаптивного законодавства, яке враховуватиме специфіку використання ШІ та забезпечуватиме захист прав та інтересів громадян.

Таким чином, ця стаття відкриває дискусію про нові можливості та виклики, що стоять перед юридичною практикою в контексті використання штучного інтелекту, та пропонує напрямки подальшого розвитку в цій сфері.

Македон О. А. (2024). Етичні та юридичні аспекти використання штучного інтелекту у юридичній практиці. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 1. С. 200-204. http://apnl.dnu.in.ua/1_2024/4.pdf

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:**

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

№ 1 (128) 2025

(01 січня - 31 січня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»
Ідентифікатор медіа R30-01101

Комп'ютерна верстка:
Н. Крапіва

Підп. до друку 31.01.2025.
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 5,10.
Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net
Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.